

Vedlegg til prosjektrapporten:

*Alle har en historie å fortelle – hver
historie trenger en oppmerksom
lytter*

*Rapport til Samisk kirkeråd om Dialog- og
forsoningsprosjektet i Nord-Salten 2005-2007(8)*

Innhold

1. Prosjektbeskrivelse del 1 og 2, 2004, s. 3
2. Roald E. Kristiansen, Tysfjord-samene og kristendommen i nyere tid (1800-2000), 2000, s. 7
3. Tore Johnsen, Samisk kirkeråd, et historisk tilbakeblikk og veien framover, 2012, s. 24
4. Lokalavisa Nord-Salten, Trang fødsel for lulesamisk på videregående skole, 2012, s. 34
5. Avisa Nordland, En godt bevart hemmelighet, 2004, s. 36
6. Jahn-Arill Skogholt, Det tredoble stigma, 2000, s. 39
7. Avisa Nordland, Halvfascistisk hundreårsfeiring, 2005, s. 42
8. Ronald Urheim, Fornorskning og rasisme, 2006, s. 44
9. Teologisk nemnd, referat fra seminar/temamøte om forsoning 2006, s. 46
10. Anne Kalstad Mikkelsen, Rapport fra deltakelse på KVs European Consultation on Healing and Reconciliation, Sarajevo, mai 2010, s. 56
11. Father Michael Lapsley, Redeeming the past – facing the contradictions and not blinking, 2010, s. 61

Forsoning mellom norsk og samisk befolkning i Nord-Salten

Prosjektbeskrivelse – del 1

Dialogprosess blant samer og etniske nordmenn i Nord-Salten

Bakgrunn

Nord-Salten, dvs kommunene Tysfjord, Hamarøy og Steigen, er fra gammelt av et to-kulturelt område, med en befolkning av både samisk og norsk opprinnelse. Fornorskningen fra slutten av 1800-tallet har vært svært effektiv, særlig overfor den sjøsamiske befolkningen. Mange av sjøsamisk opprinnelse har for lengst fornektet eller glempt sin samiske identitet. Språket er i tillegg så godt som utdødd. I den lulesamiske befolkningen er situasjonen adskillig mer positiv. Beskyttet av bl.a. uveisomme fjorder, og en sterk konserverende læstadiansk bevegelse, har den lulesamiske befolkningen bevart store deler av sitt kulturelle mangfold. I dag er den lulesamiske kulturen i ei positiv utvikling, bl.a. ved opprettelsen av det samiske senteret Árran, på Drag.

Mange samer i Nord-Salten har opp gjennom årene lidd betydelig overlast i møte med storsamfunnet. Institusjoner som skole og kirke har gjort seg skyld i grove krenkelser av det samiske folket, både som gruppe og som enkeltmennesker. Mange sliter fortsatt med skadene fra fornorskningstiden. Også mange nordmenn lider av ettervirkningene fra fornorskningen. Uheldige holdninger har satt seg fast og skyld- og skamfølelser er for en stor del ubearbeidet, både i den samiske og den norske befolkningen.

Siden slutten på 1990-tallet har Tysfjord prestegjeld markert kirkens nyvunne erkjennelse omkring egne forpliktelser overfor en to-kulturell befolkning, ved i prinsippet å benytte samisk språk i tillegg til det norske i alle gudstjenester. Til tross for at befolkningen i dag er blitt vant til at samisk språk høres i gudstjenestene i Tysfjord, blir motstanden fortsatt artikulert. Både av nordmenn og samer.

Kirken som institusjon har hittil ikke tatt andre initiativ til forsoning mellom nordmenn og samer.

I Samisk Kirkeråds møte i Hamarøy vinteren 2003 og under Hamsundagenes forsoningskonferanse i august 2004, er lokale forsoningstiltak blitt etterlyst.

Høsten 2004 arrangerte Sør-Hålogaland bispedømmeråd grunnkurs i lulesamisk språk for kirkelig ansatte i 6 kommuner med samisk befolkning.

Inspirert av Forsonings- og sannhetskommisjonens arbeid i Sør-Afrika etter apartheid, tas det nå et initiativ til en lokal dialogprosess, mellom samer og nordmenn, slik at gamle og nye livserfaringer i vår tokulturelle sammenheng kan bli satt ord på, lyttet til og reflektert over.

Effekt mål	<ul style="list-style-type: none"> • Vinne ny kunnskap og ny erkjennelse om felles historie • Bidra til at samer som har opplevd seg stigmatisert og diskriminert kan få mot til reidentifisering • Bidra til at både samer og nordmenn får hjelp til å bearbeide uheldige holdninger • Bidra til å bekrefte det samiske samfunnets rett til å styrke og utvikle sin egen kulturelle egenart • Bidra til at det tokulturelle samfunnet i Nord-Salten kan utvikle en felles framtid basert på respekt, trygghet og åpenhet. 														
Resultat mål	Ved å fortelle – lytte – samtale – reflektere i grupper, blir deltakerne i opplegget kjent med hverandres livshistorier/ livserfaringer som samer og nordmenn i et tokulturelt miljø, fra oppveksten frem til i dag. Ved å lytte til og speile seg i hverandres fortellinger vinnes ny innsikt.														
Tema/oppgaver	<ul style="list-style-type: none"> • Her-og-nå-situasjonen. Hvordan oppleves livet i det tokulturelle samfunnet i dag? • Erfaringer med samisk språk i gudstjenesten og andre offentlige rom • Erfaringer fra egen skolehverdag • Erfaringer fra sosiale sammenhenger utenom skole • Erfaringer og refleksjoner omkring hjemmets betydning • Språkets betydning og begrensinger • Læstadianismens betydning som sosial møteplass (Flere andre tema vil sikkert komme til underveis.) 														
Framdrift	Prosjektet etableres primo februar 2005 og strekker seg over ett år. Detaljert framdriftsplan vil bli utarbeidet.														
Organisering	<p>Prosjektansvarlig: Sør-Hålogaland bispedømmeråd, v/ diakonirådgiver Brita Bye</p> <p>Prosjektledelse: Sokneprest Rolf Steffensen</p> <p>Referansegruppe: Sentrale personer i det samiske miljøet. Foreløpig ikke avklart.</p> <p>Individuelle samtaler: Gjennom samtaler med enkeltmennesker skapes motivasjon og en opplevelse av at det kan være viktig å samtale med andre om egne livserfaringer og refleksjoner.</p> <p>Samtalegrupper: Forsøkes etablert på Oppeid/Presteid, Innhavet og Drag. Målgruppen er ungdom og voksne, og nøkkelpersoner i norsk og samisk befolkning, alle med lokal tilhørighet fra egen barndom og oppvekst av. Alle gruppene ledes av prosjektleder.</p>														
Budsjett	<p>Kostnader:</p> <table> <tr> <td>Lønn prosjektleder kr</td> <td>250.000,-</td> </tr> <tr> <td><u>Driftsmidler – reise, leie av lokaler, bevertning mm</u></td> <td><u>30.000,-</u></td> </tr> <tr> <td>Totalt</td> <td>280.000,-</td> </tr> </table> <p>Finansiering:</p> <table> <tr> <td>Mellomkirkelig råd</td> <td>55.000,-</td> </tr> <tr> <td>Sør-Hålogaland bispedømmeråd</td> <td>77.000,-</td> </tr> <tr> <td><u>Sør-Hålogaland bispedømmeråd – OVF-midler</u></td> <td><u>148.000,-</u></td> </tr> <tr> <td>Totalt</td> <td>280.000,-</td> </tr> </table>	Lønn prosjektleder kr	250.000,-	<u>Driftsmidler – reise, leie av lokaler, bevertning mm</u>	<u>30.000,-</u>	Totalt	280.000,-	Mellomkirkelig råd	55.000,-	Sør-Hålogaland bispedømmeråd	77.000,-	<u>Sør-Hålogaland bispedømmeråd – OVF-midler</u>	<u>148.000,-</u>	Totalt	280.000,-
Lønn prosjektleder kr	250.000,-														
<u>Driftsmidler – reise, leie av lokaler, bevertning mm</u>	<u>30.000,-</u>														
Totalt	280.000,-														
Mellomkirkelig råd	55.000,-														
Sør-Hålogaland bispedømmeråd	77.000,-														
<u>Sør-Hålogaland bispedømmeråd – OVF-midler</u>	<u>148.000,-</u>														
Totalt	280.000,-														

Forsoning mellom norsk og samisk befolkning i Nord-Salten

Prosjektbeskrivelse – del 2

Utvekslingsprogram for samisk og norsk ungdom i Sør-Hålogaland og ungdom fra Atlantis, Cape Town, Sør-Afrika (Township for farget minoritetsbefolkning)

Bakgrunn for prosjektet	<p>Kulturfestivalen Hamsun-dagene i Hamarøy og Árran – julevsáme guovdasj/lulesamisk senter i Tysfjord, arrangerte i august 2004 den aller første forsoningskonferansen mellom samisk og norsk befolkning i Nord-Salten. En av foredragsholderne ved konferansen var Dr. Mike Adams, farget borgerrettsforkjemper og prest fra Atlantis Beacon Hill Community Church i Cape Town. I anledning Adams besøk i Tysfjord, ble idéen om et utvekslingsprogram for norsk og samisk ungdom i Nord-Salten og faret minoritetsungdom i Atlantis unnfanget, som et tiltak i forsoningsarbeidet i det lulesamiske kjerneområdet. Møtet mellom Adams og de øvrige gjestene fra Sør-Afrika og representanter for den samiske befolkningen i Nord-Salten, viste at den fargede minoriteten i Sør-Afrika og den samiske urfolksminoriteten i Nord-Salten deler mange av de samme livserfaringene. Vi tror at direkte møter mellom samisk og norsk ungdom fra vårt område og farget ungdom fra Atlantis, kan bidra til økt refleksjon og inspirere til ny innsikt om eget liv i et tokulturelt miljø.</p>
Effekt mål	<p>Bearbeide holdninger, få ny innsikt om egen livsvirkelighet ved å speile seg i/bli kjent med en annen minoritets livsvirkelighet.</p>
Resultatmål	<p>Utveksling av erfaringer. Ta del i hverandres hverdagsliv. Bli kjent med hverandres livsvilkår og spenningene i møte med majoritetssamfunnet. Samtaler i direkte møter med mennesker</p>
Tema/oppgaver	<p>Sør-afrikanske deltakere i Nord-Salten: Bli kjent med dagens situasjon og samisk/norsk historie, sett fra et samisk urfolks- og minoritetsperspektiv. Bli kjent med den tokulturelle skolehverdagen. Bli kjent med idrettens, i særdeleshet fotballens betydning som arena for styrking av samisk identitet Bli kjent med samisk og norsk ungdomskultur Bli kjent med samiske og norske familiestrukturer Bli kjent med læstadianismen, samisk og norsk kirkeliv Bli kjent med samers forhold til naturen</p> <p>Samiske og norske deltakere i Atlantis: Bli kjent med dagens situasjon og sør-afrikansk historie, med vekt på fargede urfolks- og minoritetsperspektiver. Bli kjent med farget ungdoms skolehverdag Bli kjent med identitetsfremmede farget ungdomskultur Bli kjent med tradisjonelle familiestrukturer i den fargede befolkningen Bli kjent med kirkenes arbeid og religionsutøvelsens betydning i den fargede befolkningen</p>

Framdrift	Igangsettes i løpet av første halvår 2005. Egen framdriftsplan vil bli utarbeidet som et ledd i detaljplanleggingen.																								
Organisering	<p>Prosjektleder: Rolf Steffensen, Hamarøy</p> <p>Prosjektansvarlig: Sør-Hålogaland bispedømmeråd i samarbeid med Árran lulesamisk senter/julevsáme guovdasj</p> <p>Styringsgruppe: Sør-Hålogaland bispedømme: Svein Malmbekk, Brita Bye, Elin Vangen Arran lulesamiske senter: Anne Kalstad Mikkelsen Kirkens Nødhjelp: Hilda Kristine Hansen Prosjektleder: Rolf Steffensen</p> <p>Lokale arbeidsgrupper: En gruppe med solid ungdomsrepresentasjon i tilknytning til Árran lulesamisk senter/julevsáme guovdasj og Knut Hamsun videregående skole/juorkkaskávllá, ledet av Rolf Steffensen En gruppe i Atlantis under ledelse av Dr. Mike Adams</p>																								
Budsjett	<p>Rammer- forutsetninger 4 ungdommer fra Norge til Sør-Afrika pr år 4 ungdommer fra Sør-Afrika til Norge pr år</p> <p>1-2 reiseledere med hver gruppe</p> <p>Privat innkvartering – 2 ukers opphold</p> <p>Kostnader pr år</p> <table> <tr> <td>Reiseutgifter</td> <td>120.000,-</td> </tr> <tr> <td>Opphold kost-losji</td> <td>40.000,-</td> </tr> <tr> <td>For-etterarbeid</td> <td>20.000,-</td> </tr> <tr> <td>Diverse</td> <td>10.000,-</td> </tr> <tr> <td>Totalt pr år</td> <td>190.000,-</td> </tr> </table> <p>Finansiering første år</p> <table> <tr> <td>Vennskap nord-sør</td> <td>70.000,-</td> </tr> <tr> <td>Mellomkirkelig råd</td> <td>50.000,-</td> </tr> <tr> <td>Samisk kirkeråd</td> <td>10.000,-</td> </tr> <tr> <td>Sør-Hålogaland bispedømmeråd</td> <td>10.000,-</td> </tr> <tr> <td>Kirkens Nødhjelp</td> <td>30.000,-</td> </tr> <tr> <td><u>Egenandel</u></td> <td><u>20.000,-</u></td> </tr> <tr> <td>Totalt første år</td> <td>190.000,-</td> </tr> </table>	Reiseutgifter	120.000,-	Opphold kost-losji	40.000,-	For-etterarbeid	20.000,-	Diverse	10.000,-	Totalt pr år	190.000,-	Vennskap nord-sør	70.000,-	Mellomkirkelig råd	50.000,-	Samisk kirkeråd	10.000,-	Sør-Hålogaland bispedømmeråd	10.000,-	Kirkens Nødhjelp	30.000,-	<u>Egenandel</u>	<u>20.000,-</u>	Totalt første år	190.000,-
Reiseutgifter	120.000,-																								
Opphold kost-losji	40.000,-																								
For-etterarbeid	20.000,-																								
Diverse	10.000,-																								
Totalt pr år	190.000,-																								
Vennskap nord-sør	70.000,-																								
Mellomkirkelig råd	50.000,-																								
Samisk kirkeråd	10.000,-																								
Sør-Hålogaland bispedømmeråd	10.000,-																								
Kirkens Nødhjelp	30.000,-																								
<u>Egenandel</u>	<u>20.000,-</u>																								
Totalt første år	190.000,-																								

Vedlegg 2.

Trykt i ”*Foredrag ved seminar i Tysfjord, 27-28.10.2000*”. (Tysfjord-samene og kristendommen gjennom 1000 år). Kjøpsvik: Den norske kirke, 2001, s.26-48. 1

Tysfjord-samene og kristendommen i nyere tid (1800-2000)

Norsk kirke – samisk forsamling: etniske spenninger i religiøs kontekst

Roald E. Kristiansen

IRV / Universitetet i Tromsø

Fra hulderkirke til sognekirke

Fra gården Mellabogen i Tysfjord finnes der et sagn om ei hulderkirke (jfr. Hansen 1992). Kirka ble også kalt “Tårnet” fordi den lå i en haug som var formet som et tårn. I dag har veien mellom Storjord og Korsnes spist opp en del av Tårnet, men formasjonen er fortsatt godt synlig i terrenget.

Midt på 1800-tallet fant der sted en underlig hendelse i Mellabogen. Maren Anna var en av tre døtre til en enke på gården. Jenta var 15 år og svært vakker, men hun var også kjent for å kunne se mer enn de fleste andre. Blant annet hadde hun ikke bare sett, men også snakket med, en eldre og rik herremann av huldrefolket – det var selveste presten i Tårnet, kjent under navnet Grønbech. Omkring kirka bodde der også mange andre huldrefolk som hørte til og arbeidet på gården.

For Maren Anne innebar huldrepresten Grønbech et alvorlig problem. Han var blitt forelsket i den unge jenta, og fortalte henne at den dagen hun fylte 16 år, så ville han komme og hente henne til Tårnet enten hun ville eller ikke. Jenta ble som ventelig var, meget fortvilt. Hun hadde ikke lyst til å gifte seg med en gammel huldrekall selv om han aldri var så mye prest. Kvelden før 16-årsdagen forberedte familien seg på det som kunne komme til å skje. Hun fikk ligge mellom søstrene sine i senga og de lovet å passe godt på henne. Men da de våknet morgenen etter, var Maren Anna borte. Hvor mye de enn lette og soknet etter henne, ble hun aldri funnet. Moren og de to gjenværende døtrene orket ikke lenger å bo på gården. De solgte den og flyttet nordover, bort fra huldreheimen.

Det er en underlig historie. Man kan under tiden høre historier om underjordiske kirker, men det er ikke så ofte en hører at de har egne prester – og at de endog er kjent under et så jordisk navn som “Grønbech” lyder ganske unikt! Hva er dette for slags historie?

Min tolkning av historien er som følger. I eldre tid hørte Tysfjord til Lødingen prestegjeld, men dit var det langt og turen over Vestfjorden var heller ikke ufarlig. De første tanker om kirkebygg i Tysfjord fremkom dels med begrunnelse i lang reisevei og dels i forbindelse med svenskenes krav på beskatning av samene i Tysfjord på siste halvdel av 1500-tallet. Kirkebygging var på den tid et velkjent virkemiddel for å befeste rikets posisjon i områder der statlig styring var truet av fremmed innflytelse. I Tysfjord var en slik trussel til stede gjennom svenskenes planer om skattlegging av samene med ledsagende planer om kirkebygg på Drag. Initiativ til kirkebygg (ifølge Ytreberg 1943: 27) kom fra allmuen, men for kongen var svenskefaren en annen god grunn til at han skulle imøtekomme deres ønske. En søknad til kongen ble derfor sendt gjennom biskopen i Trondhjem, og biskopens navn var – Isak

Grønbech! I 1601 ga Kristian IV sin tillatelse til kirkebygging og biskopen selv fikk i oppdrag å sørge for at kirkebygget ble reist på forsvarlig måte.

Om det ble reist et kapell i Tysfjord på denne tid, er usikkert. Alf Ragnar Nielsen (1990: 312) er i tvil fordi en slik kirke ikke nevnes i andre kilder fra 1600-tallet. Tanken om egen kirke i fjorden kan likevel ha overlevd i form av sagnet om *Grønbech i Tårnet*. Biskop Grønbech og huldrepresten av samme navn er sannsynligvis en og samme person, koblet sammen i folkelig tradisjon fordi biskopen sto som ansvarlig for det som skulle bli Tysfjords første kirkebygg. Da kirken ikke ble reist måtte planene skrinlegges, men ble likevel bevart i den folkelige tradisjonen om huldrekirken: kirken *var* blitt reist, men som en kirke for hulderfolket der den norske biskopen selv var rett prest. Kanskje følte folk at han hadde sviktet dem ettersom det ikke kom noen kirke for vanlige folk. Han hadde berøvet dem håpet om egen kirke, og det er som en røver av håp at han fremstår som den som bergtok den vakre 16-åringen, Maren Anna. Sagnet om huldrepresten er dermed en fortelling om forholdet mellom kirke og folk, mellom det norske samfunn og den lokale samiske befolkning. Det er også en historie om den *avmakt* folket til tider føler overfor offentlige myndigheter, nidkjære embetsprester – og andre storfolk som man opplever har den faktiske makt til å bestemme over ens eget liv og skjebne. Som representanter for et undertrykkende storsamfunn, er de utenforstående *røvere* som endog gjennom religionsutøvelsen utviser et utilbørlig press overfor lokalbefolkningen og tar det mest verdifulle de har, deres egen fremtid. I så måte er fortellingen om huldrepresten Grønbech en *paradigmatisk* fortelling: den angir et mønster for hvordan folk lokalt tolker de erfaringer man har med samfunn og myndigheter, og den skjebne en selv tildeles i de roller og relasjoner en plasseres inn i av andre og mektigere krefter.

Med en slik tolkning av sagnet om Grønbeck i Tårnet, begynner kirkens historie i Tysfjord, og først lang tid senere kom kirken til Tysfjord, først i form av misjonskirke og deretter en embetsmannskirke. Kapellet på Tjårnes ble reist tidlig på 1700-tallet i forbindelse med Thomas von Westens misjon blant samene med Jens Kildal som misjonær. Når prestene i Lødingen besøkte Tysfjord, var det som regel i dette kapellet at gudstjenesten ble holdt. Etter at kapellet brant ved et lynnedslag, ble et nytt kapell reist på Kjøpsnes. Da også dette kapellet gikk tapt i brann, bygget man ny kirke på Hulløy. I 1838 ble så denne kirken flyttet til kommunesenteret Kjøpsnes.

I 1857 ble Tysfjord etablert som eget sogn under Lødingen prestegjeld. Ti år senere ble Tysfjord utskilt som eget prestegjeld med Peder Østby som første sogneprest (1867-1874). I 1887 ble den gamle kirken på Kjøpsnes tatt ned og fraktet til Korsnes der den skulle fungere som kapellkirke. En ny kirke ble så bygd på Kjøpsnes og innvidd første søndag i juli året etter.

Huldrekirken i Mellabogen er et sagn, men den inneholder likevel en type sannhet i form av en folkelig tolkningstradisjon om kirkens plass i Tysfjordsamfunnet. Kirkens øverste representant, biskop Grønbech i Trondheim, tok i sagnet skikkelse som hulderprest. Dermed signaliserte man at han ikke var *folkets* rettmessige prest. Og enn mer: han fremstår som en farlig prest fordi han bergtar og røver fremtidshåpet, den unge og vakre kvinnen. Fortellingen uttrykker dermed at kirken fremstår som en trussel overfor folket: kirken svikter, røver og tvinger folk vekk fra deres egne hjem og skaper derved sorg og fortvilelse hos folk. Mitt spørsmål er om dette sagnet om huldrekirken representerer noe mer enn kun en underholdende fortelling for skumringstimen – inneholder den kanskje også en form for innsikt om forholdet mellom kirken og samene i Tysfjord som ikke minst kirken i dag bør lære av?

Embetskirke og misjon

I tiden fra Tysfjord ble etablert som eget prestegjeld og frem til 1.verdenskrig, hadde menigheten et skifte av prester om lag hvert 6. år. Det var i og for seg ikke noe uvanlig. Kjøsnes, eller Kjøpsvik, som stedet etter hvert kom til å hete, lå i denne tiden ganske isolert og der var ikke mange "kondisjonerte" som holdt til i fjorden. I de indre fjordstrøk bodde så og si utelukkende samer som stort sett var etterkommere av reindriftsfolk som hadde innvandret fra Sverige, blitt bofaste og slått seg ned ved fjorden der de livnærte seg av kombinasjonsnæringer (fiske, jordbruk, husdyrhold, reindrift, skogbruk, bærsanking, jakt og fangst). Naturalhusholdningen dominerte i fjorden helt frem til 2.verdenskrig. Norsk bosetting fant man først og fremst i de ytre strøk av fjorden, samt på Drag og Helland der en hadde større mulighet for å drive jordbruk.

Prest, lege og handelsmann utgjorde den norske overklassen. Deres holdninger til det samiske folket varierte. Fra 1870 av ble fornorskninglinjen den dominerende ideologi i embetsverket. Samene skulle assimileres og integreres inn i det norske samfunnet for å bygge den norske stat. Samfunnet skulle fremstå som en enhet for derved å lette nasjonens løsrivelse fra Sverige og etablering som egen suveren og uavhengig stat. Datidens kirkeforståelse, i hvert fall i mange liberale kretser, støttet opp under denne ideologien. Kirken skulle bidra til det nasjonale prosjektet ved å fremme allmenn dannelse, høyne moralen og utvide horisonten for folks forståelse av religion, samfunn og kultur. Disse nasjonale normer skulle gjøres gjeldende også på det lokale plan. Det ble forventet at kirken skulle støtte den nasjonale reformsaken gjennom opplysningsarbeid og holdningsdannende virke. Så også i Tysfjord.

En av de prester som virket i Tysfjord på slutten av 1800-tallet, var Olaf Holm, kjent for boken *Fra en nordlandsk prestegaard* [FNP] (1923). Han åpner boken med sine erindringer om da han og kona kom nordover til et land som lå "et godt Stykke udenfor de egentlige Civilisationsegne". Han ble imponert over naturen i Tysfjord og etter hvert ble han også sterkt opptatt av folkelivet i sognet. Holm var en meget intelligent mann med moderne meninger om mangt og meget. Likevel ble ansettelsen i Tysfjord for ham en prøvelse. Han følte at han satt ensom inne i et fjordhull, uten anledning til å tale med en kollega eller et annet dannet menneske. Hans kones dagbøker inneholder mange kommentarer om hvordan han håndterte situasjonen: han satt ofte oppe i andre etasje i prestegården der han leste og skrev refleksjoner over datidens internasjonale teologiske strømninger og over sitt eget møte med en fremmed og ukjent verden i "fjordhullet".

Allerede ved den første gudstjenesten i den lille uanselige kirken, møtte han samene. I Hellemofjorden bodde der på hans tid 200 samer, og de møtte mannsterkt frem. Holm reagerte på at alle plasserte seg bakerst i kirken. Han merket seg at der var en stadig uro blant dem og tilskrev det angst for at noe skulle skje med båtene deres nede i fjæra. Han merket seg også at de oppførte seg annerledes enn han var vant til. En kvinne knappet opp pesken sin og ga die til barnet. Holm lot det passere siden han selv var ny i egnen og ikke ønsket å støtte noen. Heller ikke sa han noe til at det ble spyttet ned på gulvet i kirken fra galleriet, men ved en senere anledning sa han strengt ifra at slikt måtte det bli slutt på, hvis ikke ville den som spyttet bli bortvist fra kirken. Etter kirken noterte Holm seg at samene slo seg ned rundt kirken og tente opp bål mellom gravene der de kokte seg kaffe. Det var i sannhet en fremmed verden for sognepresten!

Klokkeren hadde på forhånd orientert Holm om den læstadianske vekkelsen og at der kunne komme til å bli uro under nattverden. Da han under ritualet skjønnte at noe var på gang, gikk han bort til en kvinne som han hørte noen lyder fra. Holm spurte om hun var syk, for i så fall måtte hun fjerne seg til det gikk over og så komme tilbake igjen. Kvinnen tidde og noe mer uro ble det ikke. Prestens autoritet hadde makt og befolkningen våget ikke annet enn å føye seg.

Et sted bemerker Holm at det på bunnen av den samiske folkekarakter ligger en viss form for barnlighet. I denne bemerkningen finner man den ganske typiske oppfatningen av folket nordpå som var rådende i Holms samtid, og som en kan møte langt inn på 1900-tallet. I en artikkel om “Kristendomsskikkelsen i vort land” i *Norske presters Årbok for 1914*, sier presten Mikael Hertzberg at “Nordpaa er folket i det hele ikke naadd særlig langt i kristelig modenhet”. Riktignok kan han medgi at nordlendingene er både oppvakte og livlige, men ”i kristelig henseende staar [de] paa et – nærmest at kalde – barnlig trin.” For den moderne kirke som skal oppdra folk til selvstendige mennesker med egen vilje, er nordlendingene – og samene i særdeleshet – et folkeslag som må *oppdras* av offentlighetens lokale representanter. Han “Far sjøl”, presten, er ved siden av legen, kanskje den norske stats viktigste redskap i dette oppdragerarbeidet. De ser seg selv som folkets sanne veiledere og forventer at folk er takknemlige tilhørere som tar imot budskapet uten å mukke. De er “i det hele tat som store børn” (Hertzberg) som skal oppdras etter sivilisasjons verdier og normer. Som barn har de ikke selv noe å bidra med annet enn viljen til å lære. Når denne vilje er til stede, føler presten at han lykkes. Møter han protester, tolker han det som en form for barnlig trass man bør møte med streng irettesettelse. De er tross alt ikke annet enn “store børn”.

For prestene i denne tiden var nasjonalfølelsen og selvstendighetsbevisstheten sentrale verdier, og for dem representerte det nordnorske og det samiske en form for middelaldermentalitet. Man visste godt at Nordland i dansketiden hadde vært et forvisningssted for uønskede elementer, og ved universitetet i København fantes der tidligere en egen karakter for prester som ikke tilfredsstilte de sedvanlige krav, og som lød: “Ei ubekvem til at faa Præstekald i Nordland”. For Holm som selv var blitt “forvist” til slike ugjestmilde egne, ble imidlertid disse prestenes arbeid i nord tolket positivt som et begynnende siviliseringsprosjekt: “Men hvad skylder ikke disse Egne disse arbeidende, lidende og strævende Præster og deres Hustruer, for hvad de har været for dem af ægte kristelig Opofrelse, Mod og Udholdenhed paa disse ødslige Grænser. Den Smule Civilisation, de til Dato har havt, skyldes omtrent udelukkende dem” (FNP 34). Holm regnet nok seg selv blant disse pionér-prestene som bidro til å opplyse og sivilisere allmuen gjennom kristelig selvoppofrelse, mot og utholdenhet. Han sto i en stor og viktig sammenheng som gjorde hans arbeid uendelig betydningsfullt, ikke bare lokalt, men endog i nasjonalt henseende! Sogneprest Holms holdning til samene var neppe særlig annerledes enn de øvrige prestene i nord på denne tid, selv om han i sitt lille hefte *Lidt om Tysfjord-Lapper* [LTL] fra 1907, viser at han har gjort seg flid med å observere samenes byggemåte og innredning av boliger, samt undersøke folks daglige gjøremål og deres livsgrunnlag. Som det dannede og siviliserte menneske Holm mener seg å være, beskriver han samene som naturbarn med et særlig sterkt fellesskap. Ved slakt av rein får alle spise seg mette så lenge der er mat. Når noen gifter seg er alle med, enten de hører til familien eller ikke. Slike holdninger kaller Holm “en Slags ubevidst Kristendom” og ligner den med Abrahams gjestfrihet overfor de tre fremmede som ikke får lov til å gå forbi teltet hans uten å bli tilbudt et måltid (1 Mos 18). Han ser gjerne at det startes misjonsarbeid blant samene, men ikke for å bringe dem “en høiere Kultur”, for det mener han at de egentlig ikke er mottagelig for. Samene vil alltid bevare sin nomadiske og frie livsform, endog som bofast, hevder han. Denne “nomadenatur” gjør at viljesytringer får

lite rom hos dem. Tidlige tiders vandringer med reinen har, ifølge Holm, bevirket at selv fastboende samer driver ”en ubestemt Ræken fra Fjord til Fjord, der umuliggjør ethvert pligtmæssig ordnet Arbeide” (FNP, 123). Man mangler nasjonal ånd og blir derfor stående eller liggende der de er uten annen mulighet til å bli seg selv lik: puslete, usikre og ubestemte. Det åndelige liv hos samene hevdes å mangle kraft til å produsere sivilisasjon. Mangel på litteratur gjør at en kun tygger drøv på gamle minner, religiøst så vel som historisk. Likevel ser Holm at samene tilsynelatende lever godt, uten bitterhet eller anklage mot noen. “En lever for stunden og i stunden, og det er alt”, bemerker han.

Den læstadianske vekkelsens nærvær er praktisk talt usynlig i Holms beretninger fra Tysfjord. Ved ett tilfelle nevner han den så vidt, men kun for å legge til at han ikke vil gå nærmere inn på temaet. Det eneste stedet han direkte berører læstadianismen, er i den ovenfor nevnte hendelsen som fant sted under tiltredelsesgudstjenesten, der det for øvrig antydes at denne vekkelsen var et fortidig fenomen fordi den “i sin tid” hadde gått over menigheten. Læstadianismens fravær i fremstillingen henger nok sammen med at Holm til tider har vanskelig for endog å se det *samiske* nærvær i fjorden. Han formoder at Tysfjord engang i sin helhet har vært bebodd av samer, men “nu forekommer disse kun spredt her og der, saaledes paa enkelte Steder” (LTL, 2), og da særlig i Hellemafjorden. Til tross for hans interesse for samenes liv, forblir de et anonymt folkeslag for ham – og med hans modernistiske innstilling, var han vel heller ikke særlig interessert i den pietistiske vekkelsen som læstadianismen tross alt var, og som med sine følelsesmessige – og etter hans mening “påtatte” ytringer – forstyrret den offentlige gudstjenestens orden og høytid. For Holm var samene og det samiske eksotisk stoff. Det gjaldt nok også deres religiøsitet, enten han så fragmenter av denne i form av hedenske offersteiner eller opplevde den i form av kristelig sorg over synden og glede over forsoning og tilgivelse.

For den “moderne” prest var det viktigere å *hjelp*e samene til å forbedre deres livsvilkår enn å se verdien i deres egen kultur og livsform, og han anbefalte derfor at det ble satt i gang et kristelig misjonsprosjekt i Tysfjord. I sin bok om Tysfjordsamene fra 1907 sier Holm at: om en from Kvinde, eller et Par vilde tage sig lidt af deres [samenes] Renslighed og indre huslige Stel, tror jeg, hun vilde gjøre en god Gjerning. Her vilde hun kunne modarbeide mange indre Onder, som siden kunde faa Betydning for Lappens fremtidige Liv. Om hermed ogsaa kunde forbindes lidt mere Oplysning om Moral og dermed sammenhængende Begreber, saa meget desto bedre. (s.17)

Han mener også at om en slik kvinne lærte seg samisk, så ville det være en støtte for samenes religiøse identitet, ikke minst i denne fornorskningstid hvor man ikke lenger skal tale annet enn norsk på skolen. Det tok ikke lang tid før de kom – året etter var de der, misjonskvinnen. Hun het Olivia Ugland.

Holm hadde anbefalt at misjonskvinnen burde bo på Helland eller i Musken blant samene selv, der hun kunne “dele ondt og godt med de Smaafolk, hvis Livsvilkaar hun var kommen for at studere og – forbedre”. Rådet ble hørt, Helland anbefalt, og det var der hun begynte sitt arbeid.

Misjonsarbeidets første spede begynnelse kom i 1904 da Laura Zimmer og Thea Syversten kom på besøk til Tysfjord. Den første var en svensk misjonskvinne og den andre leder av Kvinnelige Misjonsarbeideres Forening (KMA) i Kristiania. I Tysfjord traff de Lucie Ulfsparre som var kommet dit sammen med svenske flyttsamer. Sammen reiste disse tre rundt om i Tysfjord og besiktiget forholdene. Året etter kom de tilbake, og disse besøkene

overbeviste kvinnene om behovet for det kristelige hjelpearbeidet i fjorden. Et forhold som berørte dem særlig sterkt, var at nettopp på den tiden kom loven om at norsk skole i Tysfjord skulle iverksettes, og de hørte samenes vemodige klage: “De har tatt vårt språk!” Etter hjemkomsten fikk kvinnene et skikket menneske til å lage en bibelhistorie på både norsk og samisk med håp at denne kunne bli til hjelp for de samiske barna. Skolestyret i Tysfjord avviste imidlertid forslaget og planene strandet.

Et forsøk på å få samemisjonær i Frikirken, Gustav Lund, til Tysfjord, strandet. Han anbefalte dem imidlertid å sende en eller to kvinner nordover og mente de ville kunne utrette meget godt. KMA begynte dermed å se seg om etter en passende kandidat. Den som til slutt besvarte kallet var Olivia Ugland. Hun hadde tidligere arbeidet i Tyskland, men befant seg i Norge da hun fikk vite om KMAs planer, og i 1908 kom hun til Tysfjord, “et aldeles fremmed land for meg”, som hun senere omtalte sitt møte med Tysfjords verden.

I boken om hennes liv, *Der Herren bereder vei* [HBV] som hun skrev etter 27 års tjeneste i Tysfjord, fremtrer hun som en god iakttagere av samiske forhold i fjorden. Innledningsvis berører hun læstadianismen:

Samene er et dypt religiøst folk med stor respekt for kirken og dens anordninger. Men den åndelige veiledning søker de helst i sine egne forsamlinger. De tilhører den læstadianske retning og har sine egne predikanter. De ledende menn kommer over fra Sverige, gjerne et par ganger om året, og reiser da fra sted til sted og samler store skarer om Guds ord. Ellers er det også sørget for at stedlige krefter blant de eldre samler dem om prekener av Læstadius eller Luther. (HVB, 10)

I begynnelsen opplevde Olivia mistro mot seg fra samisk hold. Det virket for henne som om de helst ville slippe hjelpen som kanskje bare ville påføre dem nye utgifter. Etter hvert fikk hun imidlertid mer tillit, og da hun flyttet inn i Hellemofjorden, kom folk villig til henne med plager og skader de trengte hjelp for. Hun forteller at hun også fra første stund holdt samling for folk om Guds ord i skolestuen. Mange møtte opp og man samtalte om “den rette lære” – og ikke minst om syndsbejennelsen, som hun raskt skjønnte var et kardinalpunkt for Tysfjords læstadianske kristne. I sin egen tale fra 1 Kor 13 var hun nøye med ikke å ta opp slike spørsmål som hun antok kunne skape stridigheter, og hun opplevde at folk fulgte godt med.

Etter møtet forlot hun forsamlingen og gikk opp på høyden bak skolen for å nyte landskapet. Hun forteller i boken sin at hun kjente seg vel. Hvordan tilhørerne følte det, fortalte hun derimot intet om. Det er imidlertid sannsynlig at hun var blitt spurt om sin tro slik at hun kunne plasseres i relasjon til tilhørernes egen forståelse av det kristne budskapet: er det en gjenfødt kristen vi har med å gjøre som forstår kristendommen slik som vi kjenner den, eller er det bare nok en døpt hedning, en egenrettferdig, som tror slik kirke og prest forkynner? Olivia Ugland hadde åpenbart fått med seg det som var hovedsaken i deres anliggende, syndsbejennelsen, men hennes fremstilling antyder likevel at hun ikke kom til full enighet med sine nye sambygdinger. Det andre spørsmålet hun heller ikke kommenterer, er hvordan læstadianerne oppfattet det at hun som kvinne sto frem og forkynnte Guds Ord – et radikalt brudd med læstadiansk tradisjon. Riktignok kan læstadiansk troende kvinner tale om kristelige ting og ha stor autoritet i åndelige spørsmål, men det å opptre som *forkynner* er likevel noe annet. Når hun så trekker seg tilbake umiddelbart etter møtet, bryter hun også med læstadiansk praksis. Det er *etter* møtet at en skal samtale om det som er sagt, vurdere det og eventuelt gi det sanksjon om det som ble sagt var godt og rett. Ettersom hun bare forlater møtet, fremstår søster Olivia som en typisk utenforstående, en som er uten kjennskap og

innsikt i den lokale tradisjonen. Kanskje var hun allerede blitt plassert i kategorien “hulderprest” og ansett som enda en av de fremmede som er kommet for å røve folkets døtre og holde dem fanget i en norsk “underverden” av falske verdier og normer. Selv meddeler hun bare at hun kjente seg trygg og glad i bevisstheten om å stå i Herrens tjeneste.

Brudd med lokale normer inntreffer lett når en er i et “fremmed land”. I løpet av sin første jul i Tysfjord innbød Olivia folk til fest med juletre og pyntet hus. Senere forsto hun at dette stred mot den læstadianske tro. Fra gammelt av hadde man lært av de kristne misjonærene at man skulle ikke tilbe stokker og steiner – og var ikke juletreet annet enn tilbedelse av en trestokk? Læstadiansk kristendom avviste ikke bare avgudsdyrkelse, men også unødig pynt. Opptatthet av verdslig stas var fra gammelt av forbundet med forakt for den lidende Kristus: hvis den troende skal ha Kristus som forbilde, er bruk av pynt og fjas en form for spott av ham som lot seg fornede for å frelse de fortapte. I en åndelig sang fra læstadiansk tradisjon i Nord-Troms og Finnmark ble det sunget (jfr. *Aandelig Sangbok*, nr. 133, v.1-4):

O hør du barn av Eva / Du bærer stas og prakt / Tungt har den trykket ned ja / Guds Lam i blodig drakt.

Til spott de ham utklede / Med purpurkåpen rar / Mer skam de ham beredte / Han tornekronen bar.

For all den stas vi bærer / Med spott han kronet ble / Med spytt de ham vanærer / Det i hans åsyn drev.

Se nu Guds Lam saktmodig / Han går som han var døv / Du kan ei gå hovmodig / Med stas, du stolte støv.

Olivia hevder i boken at hun senere sløyfet juletreet, men like fullt omtaler hun at juletreffester ble arrangert flere steder i årene som fulgte. Misjonskvinnenes holdninger til den læstadianske troen skapte etter hvert problemer for de samer som fikk hjelp på Olivias misjonsstasjon, “Fredly” – ikke minst fordi man på Fredly ofte talte om læstadianerne på en nedsettende måte. De som søkte hjelp der, sto dermed i fare for selv å overta de samme negative holdningene, noe som igjen førte til mistenksomhet og splittelse innad i fjordens samiske miljø.

Sammen med sine medarbeidere drev Olivia Ugland et utstrakt hjelpearbeid i Tysfjord, et arbeid som utvilsomt var preget av stor selvoppofrelse og oppriktig omsorg for sine medmennesker. Endog molo og kai klarte kvinnene å bygge. Men søstrene var samtidig barn av sin samtid og maktet i liten grad å kommunisere med den samiske befolkning. På Fredly kom folk med mange syke, ikke minst da tuberkulosesmitten spredte seg. Ofte ble imidlertid de syke sendt dit så sent at der ikke lenger var håp om helbredelse. Dette ga folk det inntrykket at når de kom til Fredly, så døde de. Søstrene var så og si et “huldefolk” som røvet deres eldre og syke slik at man aldri så dem igjen! Ved en anledning fikk søstrene et lite barn i foræring fordi moren døde av tuberkulose på misjonsstasjonen “Fredly”. Søstrene ga gutten navnet Olaf – etter beste *norske* tradisjon. Det norske “huldefolket” hadde fanget sitt første samiske barn! Olaf ble da heller ikke gammel. Bare to år senere døde han av kikhoste.

Kristendommen fra Nattavaara

Til Tysfjord kom læstadianismen fra Sverige med reindriftssamene som hadde sommerbeite på norsk side. Svært mange samer i Tysfjord hadde slekt blant disse familiene som bodde i områdene rundt Store Lulevann og de hadde igjen nær kontakt med bofaste svenske samer i andre områder. De svenske samene fra Karesuando i nord til Jokkmokk i sør hadde siden 1845 blitt sterkt influert av den læstadianske vekkelsen. Ikke minst innebar Johan Raattamaas arbeid på misjonsskolen i Nattavaara i årene 1851-53 en viktig inspirasjonskilde til vekkelse

og fornyelse. En del av de som fikk erfaringer med Raattamaas arbeid der, kom også til Tysfjord. Disse svenske relasjonene ble bestemmende for utviklingen av læstadianismen i Tysfjord. I den første tiden og antagelig helt frem til den store vekkelsen i 1911, ble de læstadianske møtene holdt slik man var vant til fra Nattavaara. Det var ikke først og fremst prekener, men samtaler om dagliglivets mange gjøremål og problemer, og hva kristentroen kunne ha for betydning for folk i forhold til det å leve rett. I ordets egentligste forstand var talene enkle lekmannspredikener der man gjennom utveksling av personlige erfaringer søkte å forstå og formidle budskapet om omvendelsens nødvendighet for den enkelte, og hvordan en deretter skulle ordne sine liv slik at det ble praktisert rett kristendom blant de troende.

Inntil læstadianismen kom til Tysfjord, hadde samene i fjordene i stor grad holdt i hevd de gamle tradisjonene. Der var stor avstand til det norske samfunnet, ikke minst til kirken. Da Tysfjord ble eget sogn, medførte det egentlig ikke de helt store omveltninger for samenes forhold til kirken. Embetspresten sto dem fjernt, ikke talte han deres språk og ikke forsto han deres skikker. Når han en sjelden gang kom på besøk til deres bosteder, var han i beste fall den nysgjerrige iakttager og førte seg slik at han tydelig viste at han tilhørte en helt annen kultur.

De “Ordets menn” som kom over grensen fra Sverige, var imidlertid fra samenes eget folk, snakket deres eget språk og levde slik som dem selv. Deres predikanter hadde kanskje med sine egne ører hørt Læstadius forkynne og lært at man som troende kunne bruke sin egen naturlige uttrykksform med sterke ord og rikt billedspråk. Ordene talte til hjertet, ikke bare til hodet, slik presten gjorde. De snakket om livet slik det faktisk var – og hvordan det *burde* være. Folk kjente seg igjen i deres forkynnelse og tok imot med et åpent hjerte. De lærte også at det var rett å være forsiktig overfor kirkeprester og andre fremmede. Læstadius var ikke redd for å kritisere kirken for unnfalleshhet og urettferdighet. Prestene var av ulikt slag, og det var de troende læstadianeres plikt å se til at deres forhold til kirken også var betinget av at de hadde en prest de kunne stole på. Prestene skulle prøves av dem selv etter deres egne og den i Lappmarken gjenfødte kristendommens egne kriterier. Slike prøver hadde de troende rett til, for det var deres oppgave å sørge for at det var rett kristendom som ble formidlet til så vel vantro som troende mennesker.

En av de første som brakte den læstadianske vekkelsen til Tysfjord, var Mikkell Pedersen Guoljok (Andersen 1995: 7). Olivia Ugland kalte ham for ”en slags prest for læstadianerne”. Når han holdt samling om Guds Ord, var det ikke nødvendig å preke i kirker eller andre egnede forsamlingshus. Det var tilstrekkelig at man kom sammen hjemme hos folk i deres egne gammer eller ute i det fri, f.eks. under en steinheller.

Det var reindriftssamene som tok med seg kristendommen over fjellene og ned til de norske fjordene, og det gjorde nok at en del av de bofaste samene kunne være noe skeptiske til deres virksomhet, kanskje fordi de bofaste ofte var eldre mens de nyankomne stort sett var yngre samer. Forholdene roet seg imidlertid etter hvert og et nytt fellesskap ble etablert med læstadianismen som en sammenbindende faktor, kanskje ikke minst fordi man hadde en felles motstander, det norske samfunnet som møtte vekkelsen med sterk motvilje. Frem til århundreskiftet forble læstadianismen i utpreget grad en *samisk* vekkelse, utbredt og vedlikeholdt av samer for samer. Innad i det samiske samfunnet i Tysfjord var det oversiktlige forhold og ingen forble derfor uberørt av vekkelsen. Omvendelsesforkynnelsen lød klart og direkte til den enkelte, og gjennom rørelsen fikk man et synlig bevis for at Ånden var virksom blant dem. Rørelsen la grunnlaget for et åndelig fellesskap som hadde store konsekvenser også for det sosiale fellesskapet. Gjennom rørelsen og predikantenes råd og veiledning fikk

man mulighet til å ta opp konflikter som ofte lå skjult i det daglige og derved finne frem til muligheter for å løse dem til beste for alle parter. Det var en virkelighetsnær og konkret kristendom som ble forkynt og utøvd blant den samiske befolkningen i Tysfjord!

Da de store konfliktene kom frem innad i den læstadianske vekkelsen etter Raattamaas død i 1899, gikk man i Tysfjord relativt raskt inn i den vest-læstadianske retningen, de “førstefødte”. Der var imidlertid en fraksjon i Musken som hadde sympati for den andre hovedgruppen på norsk side, anført av Erik Johnsen i Lyngen. Denne fraksjonen var i Tysfjord ledet av Anders Nilsen Gintal (Stefjord-Ánndá) og hans bror, Knut, som også bodde i Musken. Ettersom Anders Gintal arbeidet for Finnemisjonen som var bygd opp som en organisasjon innenfor Den norske kirke, er det ikke uventet at hans sympatier gikk i retning av Johnsen som hadde sterk sympati for kirkens ordninger. Han var skeptisk til tanken om en svensk overledelse for vekkelsen og godtok derfor ikke den norske lederen, Peder Olsen Fjellidal, sine forbindelser til Moderforsamlingen i Sverige.

I Tysfjord for øvrig hadde imidlertid mange nære slektsrelasjoner til Sverige. Familien Kurak på Tennes hadde f.eks. i sin midte en predikant fra Store Lulevann, Anders Kurak. Han kom ofte på besøk til Tysfjord og ble også ved flere anledninger brukt som utsendingspredikant fra Moderforsamlingen i Sverige. Kurak-familien kjente nok også til Peder Olsen Fjellidal fra hans 30 år i Jukkasjärvi, der han virket som reindriftslensmann. Flere andre var også kjent med Fjellidal, mens Johnsen for dem var en mer ukjent person. Dette bevirket nok at størstedelen av Tysfjords samer til slutt valgte å følge Fjellidal og avviste Erik Johnsen. Denne gruppen som fulgte Fjellidal, besto stort sett av den indre kjerne av troende, deriblant mange kvinner. De var også noe yngre enn den andre gruppen og var nok derfor mer pågående i kampen. Striden ble avgjort på et møte i 1904 (Andersen 1995: 18) med beslutningen om å skrive til Peder Olsen Fjellidal. Han kom senere samme året til Tysfjord og anbefalte dem å be om predikantbesøk fra Sveriges Lappmark. Dette besøket kom året etter og besto av Anders Kurak og Petter Sitsi fra Kaltesluokta ved Store Lulevann – det samme området Tysfjordsamene tradisjonelt hadde sterke forbindelseslinjer til. Med dette besøket og de senere besøk av predikanter fra Lappmarken, ble førstefødtretningen raskt enerådende i Tysfjord. De som hadde stemt for tilslutning til Erik Johnsen, gikk stort sett alle med tiden over til de førstefødte, inkludert “Stefjord-Ánndá” og broren hans i Musken.

Anders Kurak ble en sentral predikant for den læstadianske forsamlingen i Tysfjord. I 1911 kom han dit sammen med den finsktalende David Bjørkman som noen år senere skulle bli en sentral kraft for de førstefødte i utbredelsen av vekkelsen, ikke minst i Finnmark. Antagelig ble han tolket til samisk av Mikal Mikkelsen fra Herjangen i Ofoten. Under denne storforsamlingen i Tysfjord fant der sted en stor vekkelse. Omkring 80 personer skal ha kommet til tro, deriblant mange av de som i de etterfølgende år kom til å stå i fremste rekke av den læstadianske vekkelsen i Tysfjord.

I forholdet til den norske befolkningen i Tysfjord og til kirken, medførte vekkelsen ingen egentlig endring, annet enn at den nok forsterket motsetningene og mistenksomheten. Læstadianismen var for samer mens kirke og misjon var noe nordmenn drev på med. Den norske misjonen klargjorde dessuten at religionen var en viktig del av motsetningsforholdet mellom samer og nordmenn. Læstadianismen var ikke minst etter den store vekkelsen blitt akseptert som den eneste sanne kristendom blant samene i Tysfjord – den ble så og si en *folkekirke* for Tysfjords samer (jfr. Andersen 1995). Ettersom læstadianismen verken ble akseptert av kirken eller det øvrige norske samfunnet, koblet man i stor grad mentalt ut de man oppfattet som utenforstående. I likhet med den gamle noaiden, måtte også det norske gå

“under jorden”: Den norske kirke ble en hulderkirke og deres prest en hulderprest. Det var ikke bare den gamle religionens makter som ble nedtonet, men også den norske religionens makter. Begge var imidlertid der som håndfaste ytre realiteter og man ble derfor nødt til å finne måter å håndtere sine relasjoner til begge makter. De læstadianske predikantene ga derfor “søstertroen” en viss berettigelse fordi de på sin måte bidro til å bedre folkets materielle kår. Likeledes sluttet de læstadianske troende til en viss grad opp om kirken ved å gjøre bruk av dens sakramentsforvaltning. Kirke og misjon fulgte dermed læstadianismen som en skygge – omtrent som noaiden og hans makter – man ble ikke kvitt noen av dem! De to typer krefter har likevel begge tatt karakter av *gadniha*, underjordiske krefter som en helst ikke bør ha et altfor nært forhold til, ettersom de like gjerne skaper problemer og konflikter som de er til hjelp!

Den læstadianske forsamlingen fikk etter den store vekkelsen i 1911, god hjelp fra predikanter i de tilgrensende områder i Ofoten og Sør-Troms, samt senere fra Lofoten. Anders Kurak fortsatte også å komme frem til sin død i 1919. Etter hvert fikk man også frem lokale predikanter som f.eks. Anders Nikolaisen (Stefjord-Ánjis) og Andor Pedersen fra Stefjorden og Mathias Nilsen, Mikkel Pedersen og Anders Nilsen fra Grunnfjord og Hellemofjord. Disse var kanskje mer det man kalte for *biednalåhkke*, bønneholdere, som holdt andakt i henhold til tradisjonen fra den svenske *byabön*, en enkel husandakt som historisk går tilbake til tidlig 1600-tall. Disse brukte ikke bibeltekster som utgangspunkt for sine prekener, men talte om konkrete forhold fra tro og dagligliv som kunne hjelpe den troende å leve rett etter sin kristne tro. På lokale møter kunne ofte slike *biednalåhkke* preke etter tur – det hastet åpenbart ikke med gå ut og se på vakker natur eller å komme seg hjem! Det indre fellesskapet i forsamlingen vokste dermed sterkt, ikke bare på grunn av den kristne tro de delte, men også fordi de var en del av et tett fellesskap konstituert gjennom slektskap og etnisk tilhørighet. Felles måltider og “kristendomsprat” bidro også sterkt til å styrke det indre fellesskapet.

Ved storsamlingene der man fikk utsendingspredikanter fra Sverige eller Ofoten, kunne samlingene vare i flere dager på hvert sted over en periode på 1-2 uker. En viktig kilde for økt kunnskap om kristendommen var de såkalte *gasskahälla*, samtalemøter der en kunne spørre predikantene og andre om hva og hvordan en burde tro eller om hvordan en skulle forholde seg i dagliglivets problemer. Ordet gikk fritt og det var åpent for enhver å gi uttrykk for egne tanker. Her var det ingen utenforstående autoriteter tilstede, bare folkets egne “hovedsmenn” som de stolte på fordi de kjente den enkelte og fordi de hadde tillit til at de som sendte dem ut, visste hvem de var som ble utsendt. Det var et system som bygget på gjensidig tillit i alle ledd. Man visste hvem som i siste instans sto med ansvaret. Det var verken et kirkedepartement i Oslo eller biskoper i de større norske byer, men Lappmarkens egen Moderforsamling på den andre siden av fjellene der Tysfjordsamene hadde sine slektninger og nære venner. Ansvaret lå i det indre fellesskapet, ikke i ytre behov og de utenforståendes interesser, og de valgte derfor tilsynsmenn, utsendingspredikanter, som kom tilbake år etter år slik at de etter hvert fikk grundig kjennskap til forholdene i Tysfjord og kunne veilede på en måte som bekreftet at de var verdige folkets tillit. Majoriteten av de troende fortsatte å være samer, men etter hvert kom også noen norske til. I Tysfjord ble de imidlertid i stor grad en slags “innpodede” lemmer, og vekkelsen forble i stor grad en samisk folkekirke for området.

Gammelpresten og Storpresten i Tysfjord

I den *norske* folkekirken ble forholdene i Tysfjord sterkt preget av to prester med usedvanlig lang lokal fartstid, nemlig “gammelpresten” Haldor A. Jenssen som var sogneprest fra 1914 til 1935 (suspendert 1927-35) og “storpresten” Kolbjørn Varmann, sogneprest fra 1935 til 1963.

Sogneprest Jenssen – “gammelpresten” – var noe av en original og kjempet en flere år lang strid om sin rett til å være prest. Han kom fra en gårdbrukerfamilie i Evenes i Sør-Troms og var seg meget bevisst at han hørte til i Nord-Norge. Jenssen ble gift med en kvinne fra Oslo, men hun klarte ikke å leve sammen med sin mann i Tysfjord, og oppholdt seg mesteparten av tiden i sin hjemby sammen med barna. I romanen om Jenssens liv, *Steil profil* [SP] av Olga Goffeng (1989), fremstår presten som en utpreget arbeidets og slitets mann, glad i den prestelige gjerning og i sin praktiske gårdsdrift – og uten noen form for stolthet og ærgjerrighet på egne vegne. Omtalen av hans mange turer i Tysfjords fjellområder, viser hans sans for storslagen og vakker natur, og det understrekes at han var vel kjent og godt likt av folket på grunn av hans sterke sosiale samvittighet. Det hevdes at hans hjelpsomhet overfor de fattige og underprivilegerte i samfunnet, ikke minst samene, gjorde at deler av den bedrestilte norske befolkning i Tysfjord nærmest la ham for hat. Han skal ha vært usedvanlig lite opptatt av ytre ting som klesdrakt og verdig oppførsel. Det skal ha hendt at han kom til gudstjeneste i kirken med uvaskede støvler som luktet av møkk, og at han delte ut nattverd med så skitne hender at enkelte følte det var en direkte vanhelligelse av ritualet. Til hverdags gikk han stort sett alltid kledd i arbeidsklær – han arbeidet tross alt bestandig med driften av prestegården, med mindre han samlet indre krefter gjennom lange turer oppe på fjellet.

Jenssens utradisjonelle fremferd skaffet ham etter hvert fiender og det ble innsendt to klager til biskopen. Den ene var anonym og viste til at presten ikke hadde gjort noe for å stoppe en dansetilstelning under en konfirmasjonshelg. Den andre klagen ble fremsatt i et privat brev til biskopen fra menighetsrådets formann og omhandlet det ovenstående forhold foruten klager over sogneprestens skjødesløse klesdrakt, forsømmelser av verdslige plikter og for å ha voldt forargelse i menigheten ved å la et ugift par bo på prestegården, samt for en del andre usømmeligheter som etter sigende skulle ha skjedd der.

Kirken tok klagene alvorlig for Jenssen hadde allerede begynt å bli en belastning for kirken. Flere ganger var han blitt mulktert for sulteforing og vanskjøtsel av dyrene på prestegården, og hans mange halvferdige prosjekter i Kjøpsvik og på gården Nevernes som han selv hadde kjøpt, satte etter kirkens mening både ham selv og kirken i et dårlig lys hos den lokale befolkning. I 1927 ble han derfor suspendert fra tjenesten og stiftskapellanen overtok hans plikter.

I Tysfjord var meningene delte om saken. Kirkesøkningen sank kraftig, noe som vedvarte frem til stiftskapellanen tok over. I det minste var den aktivt kirkesøkende del av Tysfjord skeptisk til sognepresten. Andre var derimot mer velvillig innstilt. Jenssen var godt kjent for sin positive holdning til samer og småårsfolk. Selv ønsket han ikke å være en prest for de som verken trodde eller bestrebet seg på å leve et kristelig liv. Han ville ikke være noen prest for storfolk som brukte sognepresten som alibi for sine egne synspunkter og handlinger! Mange hadde derfor stor sympati for sognepresten og likte ham – i hvert fall som menneske. Samtidig følte man et behov for å markere en viss avstand, for der var tross alt en del ting presten gjorde som en ikke på noen måte kunne forsvare, ikke fordi de var gjort av ond vilje eller hensikt, men av en tilsynelatende svekket sans for alminnelig sømmelighet og sans for orden.

Kirken så selvsagt faren i å føre en avskjedssak mot sognepresten. Det kunne lett resultere i at man skapte en martyr ved at man oppfattet saken slik at kirken kun var ute etter å “ta” en from og nidkjær, om enn upraktisk anlagt prest som ved en rekke uheldige omstendigheter hadde kommet i så store vanskeligheter at han ble en belastning for sin arbeidsgiver. For en del

mennesker fortonte dermed statens sak seg som et svik ikke bare mot sognepresten selv, men også mot lokalsamfunnet og de som sognepresten valgte å stille seg solidarisk med. Det var regjeringsadvokaten som hadde ansvaret for å føre saken på vegne av staten. Man ble imidlertid etter hvert noe utrygg på sakens utfall. Under biskop Størens tid ble det forsøkt å få i stand en minnelig løsning der Jenssen kunne få stilling som stiftskapellan. Dette ble imidlertid ikke akseptert av Jenssen. Da biskop Berggrav overtok, forsøkte han å få i stand en ordning med uførepensjon, men heller ikke det ble godtatt. Jenssen ønsket å få prøvd sin sak i retten, og egentlig var biskopen enig: hans oppfatning var at det ville være bedre å tape saken, enn å oppgi den!

I 1932 kom saken opp i retten. Der ble Jenssen frifunnet – ikke fordi han var uskyldig, men fordi retten mente at de forhold han var anklaget for, ikke var av *så* graverende karakter at de gjorde ham arbeidsudyktig som prest. Selv om sognepresten dermed ble frifunnet i avskjedssaken, ønsket ikke kirken å la ham fortsette som sogneprest i Tysfjord. Han fikk derfor tre år senere fornyet tilbudet om å reise som stiftskapellan. Da ville han også få høyere lønn og reisegodtgjørelse. Økonomien til familien hadde vært vanskelig i mange år. Store deler av lønnen ble sendt til familien i Oslo og selv levde han mest fra hånd til munn, så pengene ville komme godt med. Dessuten, han kunne fortsette å bo i Nord-Norge. Jenssen valgte dermed å ta imot kirkens tilbud og han ble i flere år brukt som fiskeværsprest mens stiftskapellan Kolbjørn Varmann overtok sogneprestembetet i Tysfjord. *Trykt i "Foredrag ved seminar i Tysfjord, 27-28.10.2000"*. (Tysfjord-samene og kristendommen gjennom 1000 år). Kjøpsvik: Den norske kirke, 2001, s.26-48. 16

Overfor samene i Tysfjord var Haldor Jenssen ikke uten videre å anse som en "hulderprest". Selv om han på ingen måte var en pietistisk kristen etter læstadiansk mønster, hadde han overfor den samiske befolkning klart vist seg som en mann som ikke gjorde forskjell på folk. På den positive siden var han en slitets mann som ikke tenkte på egen ære og berømmelse. På den negative siden var han en noe ustadig sjel og der *var* ting å utsette på ham både som prest og menneske. Det var ikke til å komme forbi. Men samtidig ble han motarbeidet og forfulgt av de mektige i samfunnet på en måte som mange kunne kjenne seg igjen i fra gammelt av. Det var dermed kirken selv og den norske stat som fikk forsterket sitt hulderstempel: de fremsto selv som et huldervesen av det verste slaget som slo ned på ulykkelige og trampet deres rett under fot på tinget uten skånsel. Med "Judaspenger", en stiftskapellans lønn, hadde kirken endog kjøpt seg fri uten å måtte erkjenne sin del av skylden i saken. En slik handlemåte lå fjernt fra læstadiansk tro og rettferdighetssans. Når konflikter utspant seg i det læstadianske miljøet, hadde man alltid hatt et klart arbeidsprinsipp, fastlagt allerede av Johan Raattamaa selv og ikke helt ulikt de prinsipper for konfliktløsning man var vant til fra det eldre samiske *si'ida*-systemet: når to parter ble uenige, så skulle *begge* parter gå i rette både med seg selv og den andre. *Ingen* var skyldfri, *ingen* hadde rett til å kaste den første stein. Dersom man skulle etablere en *varig* fred uten bitterhet, så måtte feilene erkjennes på en slik måte at begge ba hverandre om tilgivelse. En slik metode lå fjernt fra den norske rettsstatens metoder som bygget på den sterkeste makt og rett – og så eventuelt en smule tilsynelatende barmhjertighet dersom det kunne bidra til å redde ansikt om den sterke likevel fryktet å tape egen sak. Hva annet kunne vel det norske samfunnet være enn en hulderverden slik man anvendte retten på den mest ubarmhjertige måte?

Om Haldor Jenssen for all ettertid vil bli husket som "gammelpresten" og minnes som den folkelige original og motsetningsfylt personlighet han var, fremstår den andre "storpresten", Kolbjørn Varmann, på en ganske annen måte. Han var presten som ble kommunepolitiker, fylkespolitiker, stortingsmann og endog statsråd – en dynamisk personlighet som kjempet på

Det norske Arbeiderpartiets side i kampen for arbeidernes rettigheter og samfunnets modernisering. Han var den nye tids prest, lite opptatt av tradisjonelle verdier og på ingen som helst måte en pietist i sitt kristendomssyn. Varmann var en gründer, en geskjeftig vestlending som ville etablere et moderne samfunn på enhetssamfunnets prinsipper. For læstadianerne må han ha fortonet seg som en typisk representant for den modernitet og nasjonale innstilling som en hadde lært seg til å se på med en grunnleggende mistenksomhet – en ekte hulderprest som ville ta dem alle ned til det underjordiske for der å omskape dem i sitt bilde, den norske statens bilde, som vil gjøre alle like så man kan bli så fordomsfrie og fremskrittvennlige som bare ekte og gode nordmenn skal være.

Man kan la seg imponere av sogneprest og senere prost Varmanns merittliste, av alle hans verv og hans innsats i det politiske liv, samt hans uredde og utrettelige innsats for flyktninger under 2. verdenskrig. Men en kan samtidig undres over hvordan hans energiske virketrang må ha fortonet seg sett fra Tysfjord – hvem sin representant var han egentlig? Var han deres egen prest – eller var han kanskje snarere det moderne norske samfunnets brekkstang inn i det lokale miljø? Det er fristende å helle i retning av det andre alternativet og se ham i kontrast til sin forgjenger. Jenssen fremstår som en utpreget lokalt forankret prest med sans for det folkelige – på godt og ondt. Han tok parti for Hellemofjordens samer i striden om kommunegrensen mellom Tysfjord og Hamarøy, og han var i fremste rekke i opprettelsen av Tysfjord Sparebank i 1918. Det fortelles at han selv rodde omkring i fjorden for å overbevise folk om behovet for en slik bank slik at en kunne spare til trangere tider. Varmann fremstår derimot som den politisk engasjerte embetsmann. Hans virke var først og fremst innen folkeopplysning og modernisering, en som utfoldet sitt arbeid på grunnlag av det norske samfunnets, og ikke minst Arbeiderpartiets, idealer. I striden om dansetilstelninger på skolen støttet han ønsket om fest og kom derved i konflikt med læstadianerne. Deres verdisyn sto fjernt fra hans eget. Samtidig engasjerte han seg for lokalbefolkningens krav, men da først og fremst på vegne av arbeidernes kår ved Norcems fabrikk i Kjøpsvik, og utrettelig jobbet han for moderniseringen av kommunens skolevesen. På egen hånd etablerte han Tysfjord Private høgre almenskole og oppsøkte foreldrene til barn som han mente hadde gode evner. I 1940 satte han endog på egen hånd i gang undervisning på gymnasnivå for en gruppe elever og flere av hans elever kom i etterkrigstiden inn i viktige posisjoner i samfunnslivet.

Modernisering og politikk var nøkkelordet for Varmann, arbeid og sinnsro var derimot nøkkelord for Jenssen. Kanskje sto den siste tross alt noe nærmere Tysfjordsamene og læstadianerne. Egne feil og mangler som alle visste at Jenssen hadde i rikelig monn, var noe man i læstadiansk tradisjon skulle motta tilgivelse for, ikke avskjedigelse! Det Jenssen trengte, var snarere personlig rettledning enn offentlig dom!

Varmann derimot, hadde ikke slike feil og mangler. I sitt minneord om Varmann, skrev daværende ordfører i Tysfjord (Edvard-Olav Stenbakk) at Varmann var en folkeprest som hadde kontakt med alle, særlig ungdom. Han var et usedvanlig dynamisk menneske, initiativrik og åpen for nye utfordringer. Trygve Bratteli skrev i sine minneord om Varmann, at kolleger i hans sterkt skiftende virksomhet og aktivitet kunne av og til bli litt urolig over hans etter hvert mangfoldige innsats. Han ble aldri ferdigstøpt til eller forstenet i en enkelt oppgave, men forble et levende og medfølelse menneske gjennom hele sitt liv. Mange av hans type var der ikke i noen av de yrker han var innom. Men, konkluderte Bratteli, det er nyttig med de få som ufortrødent trækker opp sine egne stier.

Varmann gikk sine egne veier og kanskje var det nettopp slike egenskaper som gjorde at han ble litt av en fremmed fugl i Tysfjord – enda en av den norske stats utsendte representanter

som med makt og myndighet representerte en skjult trussel overfor lokal samisk identitet og fremtidshåp. Det tok da heller ikke mange årene etter at forholdene var blitt normalisert etter krigen, at Varmann ble “usynlig” i Tysfjord. Fra 1950 ble han valgt til stortingsmann for Nordland og fra 1955 til 1960 var han samferdselsminister. I minnetalen avsluttet ordføreren med ordene om at Varmann alltid ville ha sine røtter i Tysfjord. Det hadde han – godt rotfestet dypt under jorden akkurat som i sagnet om hulderpresten Grønbech!

Kirken og læstadianerne i det moderne Tysfjord

Den moderniseringspolitikken som sogneprest og senere prost (etter 1954) Kolbjørn Varmann sto for, førte etter hvert til store endringer for Tysfjordsamfunnet. De nye idealene om enhetssamfunnet, effektivt markedsført av Det norske Arbeiderparti, var basert på sentralisering, planøkonomi og likhetstenkning. Dette var idealer som i det store og hele hadde røtter i det norske storsamfunnets behov, og det ble i liten grad tatt hensyn til samisk identitet og lokale tradisjoner.

Industribyggingen og sentraliseringsbestrebelsene i Tysfjord bevirket at yngre samer etter hvert flyttet inn til Kjøpsvik der en kunne få arbeid på sementfabrikken. Disse kom derved på avstand fra sitt hjemlige samiske miljø og overtok gradvis de norske samfunnsidealene og adferdsmønstre. Denne gruppen definerte seg derved stadig mer ut av det samiske miljø ved å nedtone sin etniske arv og identitet; de ble *fornorskede* samer. Dette kommer frem også i det kirkelige miljøet, f.eks. når biskopen på sine visitasreiser tok opp spørsmål om bruk av samisk i gudstjeneste- og kirkeliv. Slike spørsmål ble konsekvent avvist på lokalplanet fordi man ikke følte behov for slikt. Man anså det samiske som en trussel mot sin fornorskede identitet og fryktet for å bli behandlet som en *særgruppe*. Fremtiden lå i det å gå inn som vanlige medlemmer i samfunnet, uten å markere noen særskilt form for samisk identitet. I den grad en skulle la seg betjene av sogneprest og kirke, så skulle en derfor gjøre det på lik linje med alle andre i Tysfjord.

Den såkalte boligaksjonen på 1970-tallet forsterket problemet ved å synliggjøre samisk identitet ytterligere fordi mange følte at de gjennom tildeling av bolig på sosialt grunnlag, ble nedvurdert og stigmatisert *som samer* og at deres situasjon dermed ble forverret, snarere enn forbedret. Gjennom politiske tiltak som boligaksjon og sentralisering, ble man i realiteten avskåret fra å benytte seg av den smule naturalhusholdning en tidligere hadde kunnet trekke vekslers på. For Tysfjord-samene ble følgelig boligaksjonen noe man følte som la stein til den byrden man allerede bar på.

Stigmatiseringen av den samiske identitet gjorde samtidig at det etter hvert ble mobilisert til kamp *for* det samiske, ikke minst blant de yngre som flyttet ut fra de indre fjordstrøkene. På norsk side forsto man sjelden de etniske omkostningene det medførte å komme på avstand fra tradisjonell livsform og bomønstre, og det i seg selv bevirket en ytterligere skjerpning av konflikten. De kontakter som etter hvert ble utviklet mellom det samiske miljøet i de indre fjordstrøk og de sentrale myndighetene, medførte at en del statlige midler ble kanalisert direkte til disse områdene, men det førte samtidig til at de lokale myndighetene kunne fraskrive seg ansvaret for utviklingen i de samme områdene. Problemene var ikke lenger bare lokale, men *statlige* problemer og måtte derfor løses uten at man lokalt trengte å bry seg med saken.

Tidlig på 1970-tallet ble den første sameforeningen i Tysfjord stiftet, og med det ble det også i større grad akseptert å vedkjenne seg sin samiske identitet. Også i det norske samfunnet

endret man i det påfølgende ti-året gradvis holdningen til det samiske, ikke minst som resultat av Alta-aksjonen, og utover 1990-tallet vokste den positive holdningen overfor det samiske seg stadig sterkere. For de som hadde kjent fornorskningsspillet sterkest på kroppen, ble imidlertid disse endrede holdninger kilden til et nytt problem. Man hadde brukt så mye kraft til å anonymisere sin samiske identitet, at den hardt ervervede norske identiteten ble truet av et *indre* press om igjen å fremstå som samisk. Etnisk identitet er ikke noe en kan ta av og på som om det var et klesplagg! Fornorskningen hadde lykkes overfor mange samer. Nå fremsto de som norske – bare for å møte et nytt press fra sine egne om igjen å skulle bli samisk!

I det læstadianske miljøet som gjennom mange tiår hadde vært så og si enerådende i forvaltningen av samisk identitet, ble problemet akutt. Forsamlingen hadde alltid fremstått som et vern mot den “verden” som ville gjøre samene til noe de egentlig ikke var og heller ikke ville være. Både samfunn og kirke tilhørte kategorien “verden”. Helt siden biskop Grønbechs tid hadde kirken i stor grad blitt oppfattet som en “hulderkirke” fordi den ikke var til å stole på. Den ville ta fra folket det vakreste man hadde og berøve dem dets identitet idet en omskapte vanlige folk til “hulderfolk” og gjorde dem lik andre nordmenn.

Den nye tid hadde imidlertid medført en radikal endring av situasjonen i forhold til hva man før hadde vært vant til. Mens den verdslige øvrighet hittil hadde vært fiendtlig innstilt til det samiske, fremsto sameforeningene i den nye situasjonen som verdslige institusjoner, som en del av verden, og dermed som *forsvarere* av det samiske. Hvis nå verden sa at det var riktig å være same, da kunne det etter forsamlingens normer ikke være kristelig rett å fremstå som same! Fiendebildet hadde endret seg, og den tradisjonelle skepsis til verden slik den var koblet sammen med avvisningen av offentlige institusjoner akseptert av det norske storsamfunnet, skapte dermed nye problemer – ikke minst for de yngre samene som ønsket å gjenvinne sin tapte samiske identitet. Utover 1980-tallet mistet dermed forsamlingen noe av sin rolle som forvaltningsorgan for samisk identitet. Denne rollen ble overtatt av samfunnet selv, ikke minst gjennom institusjonen *Árran* der unge og høyt utdannede samer fikk anledning til å kjempe for den kultur den eldre generasjon hadde blitt opplært til å ta avstand fra. Innen forsamlingen forble man sterkt kritisk til den nye situasjonen: det å være samisk og i det ytre skulle opptre som same ble mistenkeliggjort, mens det i større grad ble akseptert å fremstå som norsk. Kofta skulle vekk og blådressen frem! Man hadde dermed internalisert fornorskningsspillet og brukte det overfor sine egne. Samisk språk skulle bort i preken og salmesang: det å være same *og* kristen ble problematisk.

Også i andre tradisjonelle samiske strøk hadde den samme prosessen gjort seg gjeldende, og en del samiske predikanter fra fornorskede områder bekreftet den lokale strategien. Kirken, derimot, var fortsatt en del av den *norske* virkeligheten. Også der ble den positive holdningen til det samiske stadig sterkere. Man ville ikke lenger akseptere at man lokalt “ikke hadde behov for” bruk av samisk språk i det kirkelige arbeidet. Også Samisk Kirkeråd presset på for å styrke det samiske elementet i kirken. I Bodø fikk Sør-Hålogaland bispedømme et særskilt ansvar for det lulesamiske området som inkluderte Tysfjord. Der innså man etter hvert at kirken altfor lenge hadde vært unnlattende i sin bekreftelse av det samiske og det ble satt i gang et arbeid for å forsterke bruken av samisk språk i kirken. Man merket seg at samisk alltid hadde vært “hjertespråket” for samisktalende kristne og at dette språket “smaker bedre” enn det å bruke norsk. Læstadianernes motstand mot det samiske ble dermed for kirken nok en bekreftelse på deres “bakstreverske” holdning, og en ønsket å gjøre bot for kirkens unnlattelssynder ved å satse på en “samifisering” av kirken i Tysfjord.

Vi står dermed overfor den nåværende situasjon. Kirken har fulgt sporene til det norske samfunnets gradvise aksept av det samiske, mens den læstadianske forsamlingen har gjennom sin avvisning av verdens skikker og verdier, blitt skeptisk til den samme aksept – selv om man også der på ingen måte er prinsipielt avvisende til samisk identitet. Det kommer snarere an på *hvordan* den samiske identitet fremstår og på hvilke *premisser* den fremmes. Den læstadianske forsamlingen selv har i senere tid endret en del av sin kritiske innstilling til det samiske og er igjen på god vei til å akseptere det samiske som en integrert del av det å leve som kristen og læstadianer. Igjen kan man høre prekener og salmesang på samisk – kanskje ikke minst fordi man har innsett en del av de sosiale mekanismene som gjorde at man utviklet en skepsis til det samiske som en reaksjon på de holdningsendringene til det samiske som fant sted i det verdslige samfunnet.

Men likevel, for mange læstadianere er kirken enda – og vil nok også fortsette å være det! – en *hulderkirke* som utgjør en dypt følt trussel mot egen identitet. Selv om presten taler varmt for det samiske, er han (eller hun) fortsatt en *hulderprest* som med vakre, men farlige ord, søker å røve bort og usynliggjøre det en holder mest kjært. Og spørsmålet er om ikke dette er en mer treffende beskrivelse enn kirken egentlig setter pris på å høre! Nå som det *ytre* fornorskningspresset er blitt borte i sin historiske form, har kirken fra storsamfunnet overtatt premissene for en ny type press, et *indre* press, om at det samiske i så stor grad skal *inkluderes* i kirken at en i realiteten vil “spise” det opp innenfra, så og si sluke det med hud og hår. Det samiske skal integreres inn i Den *norske* kirken slik at det blir en *berikelse* for det norske storsamfunnet og for kirken. Det samiske skal bli en del av *vår* norske kirke som kan vises frem og som en kan være stolt av når en føler behov for det – til allmenn beskuelse av egen norsk fortreffelighet fordi man tross alt ønsker å fremstå som et moderne inkluderende folk som ikke avviser noe som er menneskelig og naturlig. Det som tidligere var negativt skal skjules og det som er positivt, fargerikt og interessant skal frem i dagen. Den offisielle velviljen fra det norske storsamfunnet overfor det samiske blir dermed paradoksalt nok en enda sterkere trussel mot samisk kultur og identitet. I dag er ikke faren den intense og målrettede fornorskningspolitikken som åpent og direkte søker å knekke det samiske, men snarere at en blir oppslukt av den allmenne og velmente godviljen og omsorgen på en slik måte at ens selvstendighet utslettes – en forsvinner så og si som “fargeklatter” inn i den store massen!

Hvis situasjonen er blitt slik, så må kirken spørre seg selv om hvilket forhold en egentlig ønsker å ha til det samiske. På hvilke premisser baseres forholdet: veldedighet eller rettferdighet? Historisk sett har kirken alltid hatt et tvetydig forhold til den norske statens fornorskningspolitikk. I nyere tid har en hatt en sterk tendens til å ville harmonisere forholdet mellom samer og nordmenn, glatte ut motsetninger og gi et inntrykk av alt er såre bra. Alt er imidlertid ikke såre bra, selv ikke i dag hvor en arbeider for å løfte frem det samiske også innen kirken. Er det kanskje nye “Judaspenger” en vil betale – slike som gammelpresten i sin tid fikk for å redde kirkens offentlige ære? I så fall fungerer kirken fortsatt som en hulderkirke som ikke viker tilbake for å røve verdier og følelser fra folket. Mens en tidligere røvet ved å avvise og fortrenge, røver en i dag ved å akseptere og integrere det samiske på kirkens og det norske storsamfunnets egne premisser. Dermed er egentlig ingenting endret, *premissene* er de samme som før: det er kirken, Den *norske* kirke, som bestemmer hvordan kristendommen må praktiseres og hvordan man skal tro. Hulderkirken er fortsatt “Tårnet” som vil berøve folket fremtiden, det vakreste man har. Det er derfor ikke underlig at den læstadianske forsamling fremstår som kritikere overfor kirkens forsøk på å “samifisere” Tysfjord i kristelig forstand, og man overser fortsatt samenes egen dyrebare kristendom som i alle år med ytre fornorskningspress har maktet å opprettholde samisk liv og samisk identitet innenfor rammen

av den kristne tro. Hvis det er rett, som en tysfjerding nylig bemerket, at læstadianismen har reddet det samiske liv i Tysfjord, så må det også være til den læstadianske forsamlingen at kirken må gå for å gjøre bot for sine unnlåtelsesynder. Men i stedet tilbyr kirken kun krav om stadig nye endringer og tilpasninger, krav som samiske kristne i Tysfjord har hørt mange ganger før. Inntil kirken fremstår som en angrende synder som selv trenger nåde og forsoning med så vel sine venner som sine motstandere på veien, vil den fortsette å være en hulderkirke også i fremtiden, og prestene står i fare for å fortsette sin karriere som hulderprester som verken vil eller kan tilpasse sin arbeidsform til de troende og deres livsvilkår i Tysfjord.

Litteratur

- Andersen, Kurt-Tore. 1995. *Læstadianismen i Tysfjord fra 1850 til andre verdenskrig*. Upublisert manuskript.
- Evjen, Bjørg. 1998. *Et sammensatt fellesskap: Tysfjord kommune 1869-1950*. Tysfjord kommune.
- Goffeng, Olga. 1989. *Steil profil. En tragedie i nord*. Ansgar forlag.
- Hansen, Anna. 1992. "Sagnet om Grønbech i Tårnet" i *Årbok for Tysfjord*, s.66-67.
- Holm, Olaf. "Af Prests og Menigheds Liv i Nordland" i *Luthersk Ugeskrift*, XII (1882) 14: 209-214 og 15: 225-228, del II i XII (1882) 16: 245, del III i XII (1882) 22: 344-349, og del IV i XIII (1883) 5: 80-83, 6: 95-98 og 8: 130-132.
- , 1907. *Lidt om Tysfjord-Lapper*. Kvindelige Missions Arbeidere. Kristiania.
- , 1923. *Fra en nordlandsk prestegaard*. Kristiania.
- Malmbekk, Svein. 1995. "Det samiske er en berikelse for det norske storsamfunnet og for kirken. Om forvaltning av lule-samisk språk i en kirkelig sammenheng". Semesteroppgave ved Høgskolen i Bodø.
- Myklebust, Terje. 1997. *Noen betraktninger omkring det lulesamiske kultursenteret "Arran", Drag i Tysfjord*. Høgskolen i Bodø.
- Nielsen, Alf Ragnar. 1990. *Lødingen, Tjeldsund og Tysfjords historie IV: Fra Steinalderen til 1700-tallet*. Lødingen, Tjeldsund og Tysfjord kommuner.
- Nystø, Sven-Roald. 1983. "Om forholdet mellom det samiske og det norske samfunn i Tysfjord" i *Årbok for Tysfjord*, s.39-43.
- , 1982. *Etnisitet og religiøsitet – to uforenlige status-kategorier i etnopolitisk mobilisering?* Eksamen i samfunnsvitenskap mellomfag. Universitetet i Tromsø.
- Ugland, Olivia. 1948. *Der Herren bereder vei*. Oslo.
- Ytreberg, N. A. 1943. *Tysfjord i fortid og nutid*. Nordland Portland Cementfabrik A/S. Kjøpsvik og Oslo.

Vedlegg 3.

Samisk kirkehistorieseminar, Tromsø, 10. november 2012, av generalsekretær Tore Johnsen

Samisk kirkeråd

Et historisk tilbakeblikk og veien framover

Vi har de siste to dagene fått beskrevet utviklingstrekk i samisk kirkeliv over en lang tidsperiode. Med dette i mente, kan vi trygt si at det har skjedd en markant endringsprosess i Den norske kirke de siste tre tiårene med hensyn til synet på samisk kirkeliv og på samiske samfunnsspørsmål generelt.

Opprettelsen av Samisk kirkeråd i 1992, og arbeidet som det nyopprettede rådet videre tok fatt på, står i sentrum av disse endringsprosessene.

I dette foredraget skal jeg forsøke å beskrive noen av hovedtrekkene i denne utviklingen fra rundt 1980, og jeg vil trekke fram noen faktorer som jeg mener fikk særlig innvirkningen på prosessene som fulgte.

Det handler om hva som skjedde med samespørsmålet i det norske storsamfunnet på denne tiden.

Det handler om interne spenningsforhold i samisk kirkeliv knyttet til samesaken.

Det handler om at kirken på denne tiden fikk nye verktøy i verktøykassa med hensyn til hvordan man svarer på sosio-politiske spørsmål.

Det handler om globale trender som får nedslag i samisk kirkeliv på ulikt vis.

Jeg vil understreke at jeg vil avgrense min beskrivelse til utviklingstrekk inn i det første tiåret på 2000-tallet. Dvs. mens jeg selv ikke fikk formelle posisjoner i Samisk kirkeråd.

Før vi imidlertid nå går nærmere inn på å beskrive utviklingstrekk knyttet til de punktene jeg nå har nevnt, trenger vi først å se på hva som preget situasjonen for samisk språk og kultur internt i Den norske kirke ved inngangen til 1980-tallet.

Status for kirkelig betjening av samer rundt 1980

Arbeidet med samiske spørsmål i Den norske kirke handlet fram til 1980-tallet først og fremst om språk. Altså om kirkelig betjening *på samisk*. Og kartet nedenfor gir hjelp til å danne seg et inntrykk av statusen for samisk kirkeliv i Den norske kirke rundt 1980.

Kgl.res. 24. febr 1848 hadde fastsatt et krav om at prester, før tilsetting i nærmere angitte prestegjeld i Nord-Norge, måtte ha avlagt presteeksamen i samisk. Det var for øvrig Niels Vibe Stockfledt som fikk igjennom den kongelige resolusjonen, og denne bestemmelsen, med de endringer som senere kom, har faktisk regulerte den kirkelige betjeningen på samisk i Den norske kirke helt fram til vår egen tid.

Opprinnelig var et stort antall prestegjeld i dagens Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros omfattet av bestemmelsen. Området merket med gult på kartet, er et forsøk på å rekonstruere det opprinnelige virkeområdet for bestemmelsen. Det starter så langt sør som i Grong prestegjeld og strekker seg nordover.

Jeg gjør oppmerksom på at datidens prestegjeld ikke er sammenfallende med dagens enheter, og at jeg ikke har hatt tilgang på et prestegjeldskart fra 1848. Kartet er derfor en omtrentlig gjengivelse av det opprinnelige virkeområdet. Det er likevel tilstrekkelig for å danne seg et

omtrentlig bilde av hvor store områder som kirkemyndighetene i 1848 mente hadde et samisk kirkeliv. Som vi ser var både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språkområde opprinnelig berørt av bestemmelsen.

Det gikk imidlertid bare 11 år før lulesamisk og sørsamiske språkområder falt helt ut, altså i 1859. Da stod man kun igjen med Nord-Troms og Finnmark, og etter hvert omfattet bestemmelsen kun et begrenset antall prestegjeld i Finnmark.

I 1980 var prestegjeldene Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Nesseby og Polmak, Tana og Lebesby fortsatt omfattet av bestemmelsen. Den røde stiplede linjen er tegnet inn for å vise at på denne tiden var dette blitt en sovende bestemmelse i Lebesby og den var liberalt praktisert i Tana.

Dette kartet viser at samisk kirkeliv i Den norske kirke ved inngangen til 1980-tallet altså var skrumpet inn og blitt et veldig marginalt felt i kirken. Størsteparten av det samiske bosettingsområdet var falt ut av bevisstheten, og Indre Finnmark sto igjen som et siste "samisk-kirkelig reservat". Innenfor dette "reservatet" var språkpolitikken fortsatt relativt offensiv, men utenfor var samisk oppgitt for lenge siden. Unntaket var en viss betjening av såkalte spredtboende samer i Nord-Hålogaland. Samisk kirkeliv var uansett ensidig forstått som et regionalt anliggende for Nord-Hålogaland biskop og assosiert kun med nordsamisk språk.

Det må til slutt legges til at kirkens fokus med hensyn til samisk kirkeliv ved inngangen til 1980-tallet fortsatt var preget av en ganske paternalistisk tilnærming ved at fokuset lå på *betjening av samer*, og ikke på *samers egen deltakelse i ledelsen og utformingen* av eget kirkeliv.

Samesaken utfordrer kirken

På slutten av 1960- og gjennom 1970-tallet vokste samebevegelsen fram blant en ny generasjon samer. En ny stolthet over samisk tilhørighet så dagens lys, parallelt med en historisk bevissthet om koloniserings-, misjons- og fornorskningshistorien. Samene fant nye allianser i den globale urfolksbevegelsen, og protesten mot den kulturelle og politiske marginaliseringen vokste seg sterkere. I forbindelse med Alta-saken, brøt det ut en åpen konflikt mellom det samiske samfunnet og norske myndigheter i Norge.

Demonstrasjonene i Stilla i Alta og sultestreikene utenfor Stortinget i 1979 og 1981 satte flomlys på samenes situasjon i Norge., og saken var kommet ut av myndighetenes kontroll. Men så kom vendepunktet. Myndighetene snudde. Samiske rettigheter ble satt på dagsorden, og ting skjedde fort. **Tidslinjen** nedenfor illustrerer dette.

Samerettsutvalget ble nedsatt i 1980, og utvalget leverte sin innstilling i 1984. Innstillingen la premissene for det som videre fulgte. I 1987 ble sameloven (lov om Sametinget) vedtatt. Året etter, i 1988, ble § 110a i Grunnloven vedtatt. I 1989 ble det første Sameting valgt og offisielt åpnet av kong Olav. Og i 1990 ble Sameloven utvidet med samelovens språkregler. Samme år ratifiserte dessuten Norge, som første stat i verden, ILO-konvensjon 169 om urfolk og stammefolk. I løpet av et 10-år hadde samesaken i Norge altså opplevd en liten revolusjon. Det er i lys av denne utviklingen av man må forstå hvordan samiske spørsmål ble satt på Kirkemøtets dagsorden på 1980- og 1990-tallet.

Tillitskrise - hvor var Kirken?

Krisesituasjonen som Alta-saken var uttrykk for, grep også inn i Den norske kirke, og kirken ble berørt i alle fall på to plan. For det første ble kirken utfordret av den voksende bevisstheten om kirkens rolle i koloniseringen og fornorskningen av Sápmi, og den offisielle kirkes manglende støtte til kampen som samene nå stod i, brakte kirken inn i en tillitskrise hos dem som sympatiserte med samebevegelsen.

En av de sentrale personene i denne fortellingen er Ole Henrik Magga, som senere ble den første sametingspresident. I Samisk kirkeråds arkiv har jeg funnet en tekst skrevet av Magga med tittelen "Samene og den flerkulturelle kirke". Det ser ut til å være et foredrag, men jeg har ikke funnet ut hvor det er holdt. Ut fra teksten synes det som om det er skrevet rundt 1993. Teksten er interessant fordi man her får gjengitt hvordan kirken ble opplevd da konflikten var på det mest intense rundt 1980. Magga begynner med å trekke et langt historisk perspektiv før han gir sin beskrivelse av situasjonen:

Kirkens folk med biskop Skaar i spissen gikk kraftig ut imot den fornorskningspolitikken staten innledet på slutten av 1800-tallet. Men like etter 1910 ga de opp. Ennå på 1930-tallet fantes det folk som forsvarte samisk kultur. Deretter var det slutt. 1940- og 1950-tallet var preget av passivitet. Mest tragisk var 1960- og 1970-årene. Ledende kirkefolk, proster og samemisjonsfolk, stilte seg passive og endog motarbeidet "sameaktivistene" både synlig og i det skjulte. Dette skjedde i en tid da vi mer en noensinne behøvde støtte og hjelp. Det vet jeg fordi jeg var og er en av disse aktivistene. Det var umulig å få til noe samarbeid selv ennå like etter Altasaken da mange andre mennesker hadde begynt å revurdere sitt syn. Det vet jeg også fordi jeg forsøkte.

Det må legges til at Magga umiddelbart fortsetter med å tegne de positive trekkene som var i emning, og som skjedde ut over 80-tallet. Og i den første fasen gir han særlig honnør til "sameprestene" og Nord-Hålogaland biskop. Men altså, det er en ganske bitter undertone i Maggas konstatering at kirkens passivitet.

Indre spenninger i samisk kirkeliv

Den andre krisen som Alta-saken skapte for samisk kirkeliv handlet om de *interne spenningene* som nå fantes i det samiske samfunnet, særlig knyttet til samisk kirkeliv. Samebevegelsens kritiske blikk på kirkens historiske rolle, den nye oppmerksomheten mot tradisjonelle kulturelementer og mangelen på lydighet mot myndighetene (jfr Luthers tolkning av det 4. bud) bidro til at mange eldre samer fikk et mildt sagt ambivalent forhold til samepolitikk. Samebevegelsen utfordret både negative holdninger til deler av egen kulturtradisjon og utfordret de etablerte normene for hvordan man opptrådte overfor myndigheter og myndighetspersoner. Dessuten skulle ikke kirka blande seg i politikk. På 80-tallet var i alle fall kirkelivet i Indre Finnmark splittet i forhold til disse spørsmålene. Inga Ravna Eiras foredrag "Tabuer i kirken" på Samiske kirkedager 2004 på hvordan en ung same som i utgangspunktet hadde et engasjement for kirken, opplevde det. Det fantes knapt noe rom der man i samisk kirkeliv kunne føre en dialog om disse tingene.

Mun dovden ahte girku jorgalii sealggi dan oassái sámi álbmogis geat rahče sámi vuoigatvuodaidda ovddas. Girku válljii eallit iežas ráfálaš eallima.

Munnje čuzii dat garrasit ja velá dat ahte ledjen mielde dan badjelgeahččamis. Dovden iežan guoktilažžan iežan álbmoga ektui. Ja dovden ahte in nagodan bargat sámi áššiid beale girkus.

Dat lei váivi munnje dán dovddastit ja mun fertejin válljet. Ja mun válljejin guoddit

girku.

Jeg mener Samisk kirkeråd etter hvert kom til å spille en vesentlig rolle med hensyn til å respondere på disse utfordringene: både hvor stod kirken offisielt i forhold til samenes rettighetskamp. Og hvordan forholdt samisk kirkeliv seg internt til de nye spørsmålene som samebevegelsen reiste.

Vel, hvordan møtte så Den norske kirke disse utfordringene? Vi skal først se hva som skjedde i Kirkemøtet i perioden 1986 til 1992.

Kirkemøtet kommer på banen (1986-1992)

Kirkemøtet 1986

I 1984 ble Kirkemøtet etablert som lovfestet nasjonalt organ for Den norske kirke. Allerede to år senere, altså i 1986, dukket det samiske spørsmålet opp på Kirkemøtets sakskart i *sak KM 20/86 Kirken og samene*. Den innledende saksorienteringen i Kirkemøtets protokoll gjør det klart at utviklingen i kjølvannet av Altasaken nå satte agendaen for kirken:

Det pågår for tiden omfattende offentlige utredninger om samiske samfunnsforhold i regi av Samerettsutvalget og Samekulturutvalget. Også samiske organisasjoner arbeider med slike emner, og samer i og utenfor disse organisasjonene er opptatt av spørsmål som rører ved samisk identitet, rettighets- og kulturspørsmål over et vidt spekter.

Sitatet tydeliggjør at Kirkemøtet var klar over hvor brennbart spørsmålet om samenes plass i det norske statsfelleskapet nå var. På denne bakgrunn er det interessant å merke seg at Kirkemøtet likevel *ikke* uttalte seg eller tok stilling til saken i en større samfunnskontekst. Kirkemøtesaken i 1986 hadde kun fokus på det rent kirkelige. Vedtaket ble imidlertid betydningsfullt, da det ble startskuddet for en mer omfattende oppfølging. Kirkemøtet ba Kirkedepartementet i samarbeid med Kirkerådet, om å oppnevne et utvalg til "å utrede prinsipielle og praktiske spørsmål vedrørende Den norske kirkes arbeid i det samiske befolkningen."

Først i 1989 ble arbeidsgruppa nedsatt¹, men den må ha jobbet effektivt, for et år senere leverte arbeidsgruppa utredningen kalt *Samisk kirkeliv i Den norske kirke: Utkast til handlingsprogram. Fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kirkerådet*. Utredningen dannet grunnlaget for Kirkemøtets videre behandling av saken samme år.

Kirkemøtet 1990

Kirkemøtets behandling av sak *KM 15/90 Handlingsprogram for samisk kirkeliv* fremstår som et tidsskille med hensyn til Den norske kirkes syn på samisk kirke- og samfunnsliv. Vedtaket knesatte flere av de prinsippene som siden har blitt stående grunnpilarer i Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv:

For det første innebar vedtaket at det ble lagt en *ny prinsipiell tenkning* til grunn basert på tre grunnprinsipper: (1) samisk kirkelivs likeverdighet med det øvrige kirkelivet, (2) Den norske kirkes særskilte ansvar for samisk kirkeliv, og (3) et mål om samers selvbestemmelse i eget

¹ Medlemmene var prost Sigvald Mikkelsen, soknepresten Bierna Bientie, kateket Berit Frøydis Svineng og til sist sokneprest Øystein Skille. Sistnevnte var for øvrig sekretær for utvalget.

kirkeliv.²

For det andre innebar vedtaket at samisk kirkeliv gikk fra å ha vært kun et lokalt- og regionalkirkelig, til også å bli et *sentralkirkelig* anliggende. Et særskilt sentralkirkelig organ for samisk kirkeliv i Den norske kirke - "Samisk Råd for Den norske kirke" – ble vedtatt opprettet.

For det tredje innebar vedtaket at samisk kirkeliv gikk fra å være et rent nordsamisk, til også å bli et lulesamisk og sørsamisk anliggende. Fra nå av defineres og organiseres samisk kirkeliv i forhold til de 3 offisielle samiske skriftspråkene i Norge: *nordsamisk*, *lulesamisk* og *sørsamisk språk*. Og de tre nordligste bispedømmene anmodes om å ta ansvar for all kirkelig betjening på hvert sitt samiske språk.

Kirkemøtet 1992 - opprettelsen av Samisk kirkeråd

Det dristigste vedtaks punktet i kirkemøtevedtaket fra 1990 var nok punktet om å opprette et samisk organ på aller øverste nivå i Den norske kirke. Dette var en større sak som ble sluttbehandlet på Kirkemøtet i 1992.

Daværende sametingspresident Ole Henrik Magga var invitert til Kirkemøtets åpningsmøte i november 1992. Magga innledet sin tale med å si at Sametinget var svært tilfreds med Kirkemøtets vedtak i 1990, og sa:

Samisk kirkeråd ser vi på som et særs viktig organ for samisk kirkeliv og menighetsliv. Disse vedtak innebærer at samisk kulturs egenverdi og selvstendighet markeres samtidig som kirken selv markerer seg også institusjonelt som en viktig del av samisk kulturliv.

I sak KM 12/92 *Samisk kirkeråd* vedtok Kirkemøtet å opprette Samisk kirkeråd for Den norske kirke som Kirkemøtets organ for samisk kirkeliv. Rådet fikk i oppgave å "fremme, verne og samordne samisk kirkeliv i Den norske kirke" (jf § 1). Statuttene fikk nå formuleringer som uttrykte en tydelig anerkjennelse av samisk kirkeliv i Den norske kirke. Statuttene snakket om samisk kirkeliv som "en *nødvendig og likeverdig* del av Den norske kirke" (§ 2-a) og om "de *særlige verdier* den samisk kristne arv representerer for kirken som helhet" (§ 2-b). Samisk kirkeråd skal videre bidra til å "fremme kunnskap om samenes stilling i Den norske kirke" (§ 2-c), og ivareta kontakten mot samisk kirkeliv i Sverige, Finland og Russland. Ordet "selvbestemmelse" brukes riktignok ikke, men er dekkende for innholdet i Kirkemøtets formulering:

"Forholdene må legges til rette for at samene selv kan ta ansvar for og utforme samisk kirkeliv."

Dessuten ga statuttene legitimitet til spørsmålene som bl.a. Alta-saken var uttrykk for. Statuttene snakker om "å bearbeide de spørsmål kirken møter i samisk kultur, tradisjon og historie" (§ 2-b), og om "å bidra til å styrke den samiske befolkningens kultur og språk" (§ 2-c). Dessuten gis Samisk kirkeråd mandat til "å ivareta Den norske kirkes arbeid med

² Ordet selvbestemmelse brukes riktignok ikke, men er dekkende for innholdet i Kirkemøtets formulering: «Forholdene må legges til rette for at samene selv kan ta ansvar for og utforme samisk kirkeliv.»

urbefolknings spørsmål".

Slik ga Kirkemøtet kirkelig legitimitet til å engasjere seg i den type spørsmål som Magga i forsiktige ordelag utfordret Kirkemøtet på i sin åpningstale:

Det samiske samfunnet og samisk kultur er [i] en vanskelig og utrygg situasjon. Ressursgrunnlaget er i fare. Mange spør seg: Hva skal vi tro om morgendagen? Hva skal våre barn leve av? Det er i det hverdagslige. Og mange spør seg også i sitt sinn mer allment: Hva skal vi tro på?

Kirken må kjenne sitt ansvar, selvsagt først og fremst i det åndelige, men også i det hverdagslige og finne svar på spørsmålene - om og om igjen. Her blir Samisk kirkeråd et viktig redskap - det er jeg overbevist om.

Magga avslutter for øvrig sin tale med en morsom, men tankevekkende kommentar. Da Sametinget ble opprettet, understreket jeg at dermed er ikke "sameproblemet" løst. Det samme må jeg minne om i dag. Samisk kirkeråd vil tvert om lage enda flere "problemer". ... Vi opplever stadig at vi må bryte en ond sirkel: Er lite gjort fra før, tar det tid å bygge opp forutsetningene. ... Alt i alt står Kirkemøtet på startstreken for å bli plaget med ennå flere vansker. Herved er dere advart.

Samisk kirkeråds pionerfase (1993-2003)

Oppstartsåret 1993

6. januar 1993 konstituerte det nyvalgte Samisk kirkeråd seg på sitt første møte i Tromsø. Og i løpet av det første året settes et fokus og en retning, som jeg mener ble bestemmende for hva slags organ Samisk kirkeråd skulle bli.

Nils Jernsletten, Tromsø (leder)

Bierna Bientie, Snåsa (valgt som nestleder ved konstituering av rådet)

Synnøve Brevik, Slemmestad (vara Klemet Boine)

Marta Jåma, Snåsa

Biskop Ola Steinholt (oppnevnt av Bispemøtet)

Kåre Kvammen, Karasjok (oppnevnt av Sametinget)

Thorbjørn Storjord

Det som satte agenda for Samisk kirkeråd fra starten av, var på den ene siden en kombinasjon av de tradisjonelle problemstillingene for samisk kirkeliv knyttet til kirkelig betjening på samisk, og på den andre siden arbeid med spørsmål som berørte temaer som samebevegelsen hadde satt på agendaen.

Med hensyn til kirkelig betjening, handlet det om at man overtok ansvar for samisk liturgi- og salmearbeid. I forhold til nordsamisk overtok man departementets samiske liturgi- og salmebokutvalg. På sørsamisk hold var mer nyskapende tilnærminger i startfasen. Dessuten dro man vekslers på igangsatte prosesser i Indre Finnmark prosti, knyttet til revitalisering av den samiske kirkes sang. Ellers var andre viktige saker å avklare hvordan samelovens nye språkregler skulle forstås med hensyn til den kirkelige betjeningen. Og sist kom behovet for mer dåpsopplæringsmateriell på samisk opp. Bl.a. ble konfirmantbok på nordsamisk raskt en sak.

Med hensyn til de problemstillingene som samebevegelsen satte på dagsorden fikk Samisk kirkeråd her drahjelp fra to kanter. For det første fikk rådet inn to brev som satte dette tydelig på dagsorden. Det ene var et brev fra en enkeltperson i Tana som argumenterte sterkt for kirkens behov for "erkjennelse og oppgjør i forholdet til det samiske folk".³ Det andre var et brev fra leder i Kautokeino sameforening som ba om Samisk kirkeråds syn på joik.⁴

Den andre faktoren som fikk betydning for Samisk kirkeråd i startfasen var at 1992 og 1993 var år da urfolkssaken fikk sitt gjennombrudd globalt.

1992 var 500-årsjubileet for Colombus' oppdagelse av Amerika. At man offisielt planla å feire dette, førte til sterke urfolksprotester i hele Amerika, og det ble en solidaritetssak med globalt nedslag. Dette var nok en medvirkende til at mayaindianerkvinnen Rigoberta Menchu Thum fikk fredsprisen høsten 1992, og at FN bestemte at 1993 skulle bli FNs offisielle urbefolkningsår.

På Samisk kirkeråds andre møte 10.-11. mars 1993 i Snåsa var den første drøftingssaken "FN's urbefolkningsår" (SKR 11/93). Samisk kirkeråd ønsket at urbefolkningsåret skulle markeres med et tredagers seminar som startet på FN-dagen søndag 24. oktober. Seminaret fikk til slutt tittelen "*Tro og identitet - utfordringer til samisk kirkeliv - et seminar i urbefolkningsåret*". Målgruppen var kirkelige medarbeidere, ansatte og frivillige i samiske menigheter. I programmet het det: "Samisk kirkeråd ønsker å ta opp samenes religiøse uttrykksformer og samisk identitet knyttet til trosspørsmål. [...] Samisk kirkeråd vil med dette seminaret sette i gang en prosess for primært å styrke og videreutvikle samisk kirkeliv, og sekundært å gi impulser utover i Den norske kirke. Denne prosessen må være basert i: - Forankring i egen identitet. - Tillit til egne kulturytringer, også innenfor tros- og menighetsliv."

³ et lenger brev datert 21. januar s.å. som var vedlagt denne saken. Brevet som var stilet til Den norske kirke ved Nord-Hålogaland biskop, prosten i Indre Finnmark og Samisk kirkeråd for uten Samemisjonen, etterlyste Kirkens erkjennelse og oppgjør i forhold til det samiske folk, og urbefolkningsåret ble holdt fram som en god anledning for dette. I svarbrevet fra rådet sendt snart etter møtet står det at "flere av rådets medlemmer uttrykte glede og takknemlighet over å ha mottatt brevet", og videre: "Anliggende om oppgjør i forhold til det samiske folk vil bli tatt opp i forberedelsen til seminar om urbefolkning og kirke som planlegges 24.-26. oktober d.å. i Skånland-distriktet."

⁴ dukker nå "joik" opp som en tematikk under sak SKR 25/93 Uttalelser. Bakgrunnen er et brev fra Guovdageainnu Sámiid Searvi ved Edel Hætta Eriksen der ... I protokollen står det: "Drøftelsen i rådet viser store forskjeller i hvordan joik blir oppfattet og konklusjonen ble at rådet trenger mer tid til å behandle emnet på bredt grunnlag. Punkt 1 i vedtaket gir svar på brevet til Guovdageainnu Sámiid Searvi." Vedtaks punktet det her vises til sier følgende: "Samisk kirkeråd anser joik som en kulturytring på lik linje med folkemusikk fra andre kulturer." Da saken igjen kom opp i september samme år, var målet at rådet skulle vedta en uttalelse, men saken ble enstemmig utsatt. I protokollen heter det at "Samtalen i rådsmøtet gikk ut på å oppsummere hva man til nå har fått ned på papiret, og flertallet i rådet stod for det synet at en uttalelse om joik i kirkelig sammenheng ikke er tjenlig nå, også fordi ingen har bedt SKR om en slik uttalelse." "Men Samisk kirkeråd ønsker velkommen en åpen og saklig debatt om joik."

Samisk kirkeråds leder, Nils Jernsletten, innledet med følgende spørsmål under seminarets åpningssekvens: "Hvorfor skal man snakke om identitet i kirken? Er det ikke nok med tro og kjærlighet?" Jernsletten besvarte spørsmålet selv ved å si: "Mennesket er ikke helt uten sin identitet. Det er Kirkens oppgave at samer får være samer i kirken". Han viste til det 4. budet og sa: "Vi hedrer vår far og mor med vår kulturbakgrunn."

Jeg har tidligere argumentert for at dette seminaret på mange vis ble startskuddet for et kontekstuell teologisk arbeid i regi av Samisk kirkeråd. Samisk kirkeråd begynte snart å snakke om "samisk kristendomsforståelse og teologi" om dette arbeidet, som bl.a. ble materialisert i prosjektet "Theology of Life" og Ressursgruppa for samisk kristendomsforståelse og teologi". Fra starten av 2000-tallet vil jeg si at trosopplæringsarbeidet, med den årlige verdikonferansen, ble en arena for å videreføre denne tilnærmingen.

På samme måte som den internasjonale urfolkssaken, mener jeg at sammenfallet mellom oppstarten av Samisk kirkeråd og nedslaget av kontekstuell teologi i Norge, var betydningsfullt for hvordan Samisk kirkeråd greide å håndtere de nye spørsmålene som samebevegelsen reiste. Den tradisjonelle teologien manglet verktøy for å etablere en meningsfull dialog om dette. Gjennom impulsene fra kontekstuell teologi fikk samisk kirkeliv verktøy til å håndtere dette.

I det første 10-året for Samisk kirkeråd vil jeg trekke fram 3 saker som fikk særlig betydning for det samiske i Den norske kirke.

KM 1995 - Samisk representasjon i bispedømmeråd og Kirkemøte

Den første saken gjaldt samisk representasjon i bispedømmeråd og Kirkemøte. Dette var sak på Kirkemøtet i 1995. Kirkemøtet hadde da forslag til ny kirkelov til behandling, og i den sammenheng måtte Kirkemøtet ta stilling til forslaget om sammensetningen av bispedømmerådene, som altså samtidig også er medlemmer av Kirkemøtet. Saken representerte noe nytt for samisk kirkeliv, fordi det var forslag om at det skulle velges inn en samisk tilleggsrepresentant inn i hvert av de tre nordligste bispedømmerådene. Ikke alle var begeistret for denne tanken. Bispemøtets preses, biskop Aarflot satt i den komiteen som behandlet saken, sammen med Ole Mathis Hætta, Samisk kirkeråds daværende leder. Da spørsmålet om egne samiske representanter ble diskutert, skal biskop Aarflot ha sagt: at " dette skaper en uryddighet i rådsstrukturen." Da skal Ole Mathis Hætta umiddelbart skal ha replisert omtrent slik: "Vel, det som skaper uryddigheten i denne saken er at Norge er etablert på territoriet til to folk, og ikke bare ett." Med det var diskusjonen over. Dette vedtaket var betydningsfullt. Det styrket den samiske stemmen i det kirkelige demokratiet, både i bispedømmeråd og Kirkemøtet.

KM 1997 - Forsoningssaken

Jeg har tidligere nevnt at urbefolkningsåret i 1993 satte agenda for Samisk kirkeråd i oppstartsåret. Så ble 1995-2005 oppnevnt til FNs urbefolkningstiår. Samisk kirkeråd bestemte seg for å forberede en sak til Kirkemøtet knyttet til urbefolkningstiåret. Saken ble til slutt hetende "Urfolk i den verdensvide kirke - med utgangspunkt i samisk kirkeliv". Denne saken ble i ettertid kjent som "forsoningssaken".

Jeg har tidligere nevnt at Kirkemøtet i sin første arbeid med samespørsmålet i 1986 i protokollen kun nevner kirkelig betjening, og ikke forholder seg til alle de andre kritiske samfunns- og kulturelle spørsmålene som samebevegelsen. Jeg har imidlertid sagt at

vedtaket av Samisk kirkeråds statutter i 1992 åpner opp for disse spørsmålene. Og i 1997 kommer disse spørsmålene med tyngde inn i Kirkemøtets behandling. Den norske kirke begynner å ta inn over seg sin medløperrolle i fornorskingsprosessen, og hva dette har gjort med enkeltindivider og samfunn.

Dette er bakgrunnen for at Kirkemøtet i sitt vedtak erkjenner at Den norske kirke medvirket til fornorskningen av samene, og at dette medførte et overgrep mot det samiske folket. Kirkemøtet forplikter seg til å bidra til at uretten ikke skal fortsette.

Finnmarkslovsaken i 2003

Forsoningsperspektivet blir så et viktig perspektiv da Kirkemøtets i 2003 behandlet Finnmarksloven. Det var Samisk kirkeråd som løftet denne saken etter at et samlet Sameting avviste regjeringens lovforslag for manglende oppfyllelse av folkeretten. Den norske kirke var da den første store samfunnsinstitusjon som gikk tydelig ut mot regjeringens forslag, og uttalelsen man avga var i stor grad i tråd med Graver-utvalgets uavhengige rapport som ble avgitt kort tid etter. Jeg vil mene at denne saken ble endelig gjennombrudd i å gjenopprette tilliten etter tausheten under og rett etter Alta-aksjonene.

Samisk kirkeliv hadde fått et lederskap

Min personlige vurdering er at særlig det første valgte Samiske kirkeråd spilte en nøkkelrolle for hva Samisk kirkeråd skulle bli. Og jeg tror det er særlig grunn til å trekke fram Samisk kirkeråds første valgte leder, professor Nils Jernsletten, og den nytilsatte daglige lederen Synnøve Brevik.

Nils Jernsletten var kun leder i 2 år, men det var etter min mening tiden da spenningene og utfordringene var størst, og mest stod på spill.

Utblick: Kirken – en samisk arena?

Er kirken en ikke-samisk institusjon, eller er kirken en samisk arena? Det er grunn til å reflektere over dette.

Jeg mener utviklingen i Den norske kirke de siste tiårene kan sammenliknes med noe vi har sett på en rekke andre samfunnsområder i Sápmi. Tidligere sterke fornorskingsinstitusjoner er gradvis omskapt til samiske arenaer. Det har skjedd innenfor skoleverket, samisk akademia, rettsvesen, helsevesen osv. Gradvis omformes og omdefineres institusjoner så de også ivaretar samiske behov og interesser. I takt med dette endres også bildet og omdømmet til institusjonene i det samiske samfunnet. Fra å ha representert en motpart, omformes de til viktige samiske samfunnsarenaer.

Jeg mener at en tilsvarende prosess er i ferd med å skje også innenfor Den norske kirke. Selv om ikke dette alltid synes lokalt, er samer i dag langt i større grad i posisjon til selv å definere hva samisk kirkeliv skulle være. Dermed legges grunnlaget for at det sakte vokser fram en ny kirkelig selvbevissthet, og bildet av kirken er i endring. Fra i stor grad å ha vært opplevd som en ikke-samisk institusjon i Sápmi, som i tillegg for mange er beheftet med fortidens overgrep mot samene, blir kirken i større grad en samisk arena, hvor samer selv får posisjon og definerer rommet.

Kirken har gjennom historien mange ganger vært en motspiller mot samene. I dag er imidlertid kirken et helt annet sted. Den norske kirke har de siste årene vært en

samfunnsinstitusjon som tydelig har vågd å uttale seg i kontroversielle spørsmål til fordel for samiske interesser. Kirkemøtets behandling av Finnmarksloven i 2003 er et klart eksempel på dette. Samer har i dag fått et betydelig påvirkningsrom i Den norske kirke, i alle fall i den nasjonale politikktutformingen.

Min påstand er at det i dag ligger mer til rette enn noen gang for at samer skal innta en tydelig posisjon i sitt eget kirkeliv. Vi er i en prosess hvor kirken i stadig større grad gjøres til en samisk arena.

Jeg mener Samisk kirkeråd har spilt en svært viktig rolle i å skape en utvikling som går i denne retningen. Gjennom Samisk kirkeråd fikk Den norske kirke et samisk lederskap som fylte en rolle ingen andre kunne fylle.

Vedlegg 4.

Lokalavisa Nord Salten

Publisert: 27. september, 2012 klokken 08:00

<http://www.nord-salten.no/no/nyheter/skole/trang-fodsel-for-lulesamisk-pa-videregaende.10195>

Trang fødsel for lulesamisk på videregående

Stig Urheim ble født i 1961. I 1987 endret han etternavnet til familienavn Gælok, senere la han til et annet familienavn, Riembe, som mellomnavn. Gælok fikk i 2000 Nordisk sameråds litteraturpris, og er med sine 14 bokutgivelser uten tvil den som har publisert mest på lulesamisk.

Av Børge Strandskog

Høsten 1980 startet man opp med undervisning i lulesamisk ved daværende Hamarøy videregående skole (nå Knut Hamsun vgs). Det skjedde ikke uten atskillig støy. Det vet Stig Gælok alt om ...

Det var nemlig Gælok, da 18 år gammel og elev ved skolen, som høsten '79 hadde tatt initiativet til samiskundervisningen. Det skjedde via et brev til Samisk utdanningsråd, som ble undertegnet av 13 av elevene ved skolen. Da startet bråket.

- Hadde jeg visst hva slags konsekvenser dette brevet skulle få, hadde jeg nok latt være. Elevene skrev under uten å spørre foreldrene. Og det skulle vise seg at det var langt fra alle foreldrene som likte initiativet, mildt sagt, minnes Stig Gælok – som nå fikk gjennomgå så det holdt. Noen av underskriverne trakk underskrifta, andre ble presset av foreldrene sine til å

nekte for at de i det hele tatt hadde underskrevet brevet. Gælok ble anmeldt for dokumentforfalskning og «raseregistrering».

- Saken ble veldig ubehagelig, og verserte over flere år, helt til 1984. 5 år av ungdomstida mi gikk med til å bli sjikanert og hundsa med, sier Stig Gælok.

I 1984 løste det hele seg, blant annet i forliksrådet. Anklagene mot Gælok ble erklært døde og maktesløse, og han fikk noe erstatning for tort og svie, som i sin helhet gikk til å betale advokat.

Stig Gælok forstår at saken kunne bli betent. Etter langvarig fornorsking, diskriminering og undertrykking av det samiske var det mange som ønsket å legge alt samisk bak seg og stå fram som norske.

- Slik var stemninga i bygda på denne tiden. En same i Tysfjord skal ha gitt uttrykk for dette slik på slutten av 1960-talet: «Ordet samisk må ikke nevnes mer verken i tale eller skrift.», forteller Gælok.

Men om støyen var betydelig, og ubehagelighetene mange; Samiskundervisning ble det på Hamarøy vgs fra høsten 1980. Og da var det 75 år siden det sist var undervist på og i lulesamisk i norsk skole. Det tilbudet var nemlig forsvunnet ved unionsoppløsningen i 1905.

- Visstnok ble det startet opp noe samiskundervisning også ved to av grunnskolene i Tysfjord samme år. 1980 er dermed et historisk år for lulesamisk språk, mener Gælok.

Hamarøy videregående skole var positiv til initiativet helt fra starten.

- Ja, i motsetning til reaksjonen i bygda, møtte vi bare velvilje på skolen. Rektor var positiv, og flere av lærerne støttet oss og begynte å jobbe for å få til et samisktilbud. Kåre Urheim (nå Tjihkkom) ble så ansatt som lærer, han hadde lært å skrive lulesamisk på Samernas folkhögskola i Jokkmokk, minnes Gælok.

I dag, 33 år senere, er undervisning i samisk blitt en selvfølgelig del av skolehverdagen, også i lulesamisk område. Det som skjedde på Hamarøy i 1980 var historisk. Akkurat det kan det kanskje være spesielt OK å minne om akkurat i denne uka, når nok en milepæl i lulesamisk språk er blitt nådd, da den nye bachelorutdanningen i lulesamisk ved Universitetet i Nordland tirsdag ble åpnet – med hele 21 studenter på plass (se artikkel t.h.).

- Jeg hadde forventet at Universitetet i Nordland (UiN) hadde invitert meg til åpningen av bachelorutdanningen i lulesamisk siden jeg vel må regnes som lulesamisk i skolen sin «far». Men man blir ikke profet i sitt eget land» ser ut til, sier en skuffet Gælok til lokalavisa. Det hører med til historien at Gælok kontaktet UiN i vår og spurte om man ikke ville invitere ham til åpningen, noe UiN altså ikke har funnet formålstjenlig.

- Ja, det har vært en lang vei. I dag er samiske rettigheter ivaretatt på en helt annen og langt bedre måte enn den gangen. Det er lite å klage på, en helt annen verden, konstaterer Stig Gælok.

Artikkelen bygger på samtale med Stig Gælok, samt et intervju som er gjengitt i Samisk skolehistore» av Svein Lund.

Vedlegg 5.

Avisa Nordland

Publisert 19. 04. 2004

<http://www.an.no/nyheter/article1086048.ece>

En godt bevart «hemmelighet»

Vi er midt i det lulesamiske kjerneområdet, og visste vi ikke bedre, kunne vi ha vært hvor som helst.

Av Anne Grenersen, AN

Pulk og snøscooter er byttet ut med bil. På Drag er det BMW som gjelder, også for Thomas Amundsen (21). Foto: Øyvind A. Olsen

Fakta om samiske Tysfjord

- Det er 2209 innbyggere i Tysfjord. Ingen vet sikkert hvor mange av dem som er samer, men det anslås mellom 600 og 1000.
- I kommunestyret er fem av 17 representanter samer. 212 innbyggere er registrert i samemantallet.
- Hvis søknaden om å bli samisk forvaltningsområde blir godtkjent, blir lulesamisk offisielt språk i Tysfjord. Det innebærer blant annet at innbyggerne har rett til å bruke lulesamisk i alle henvendelser til kommunen, og innbyggerne har krav på å få svar på lulesamisk.
- Bli Tysfjord innlemmet i forvaltningsområde for samisk språk, må både Nordland fylkeskommune, politiet og andre offentlige etater forholde seg til at lulesamisk blir offisielt språk i kommunen.
- Tysfjord kommunestyre forutsetter at merkostnader ved ordningen skal dekkes av staten.

Kjøpsvik en tirsdag formiddag:

– God dag, vi er fra Avisa Nordland og vi leter etter ...

– Korsen veit du at det e en god dag?

– ...vi trodde det var en god dag, vi leter etter det samiske i Kjøpsvik, kan du hjelpe oss?

– Æ kjenn ingen sama, men snakk med han der borte, han e same han, sier mannen og snur seg og går. Og vi hadde gladelig veddet en tusenlapp på at mannen selv er hundre prosent same.

Og «han der borte» legger ikke skjul på det: – Jepp, æ e hundre prosent, sier Thomas Amundsen (21).

Ventende på ferja hjem til Drag ruser han motoren i BMW-en, og forteller villig vekk om at det slett ikke har vært enkelt å vokse opp som same.

Heller ikke på Drag, bygda som er «mer» samisk enn Kjøpsvik.

17. mai 1999:

Thomas Amundsen er russ, og 17. mai-komiteen har bestemt at arrangementet skal foregå på Árran. Det ble en trasig 17. maifeiring for Thomas Amundsen og de andre samene, for mange nordmenn nektet å sette sine ben på det lulesamiske senteret på Drag. De boikottet 17. maifeiringen, og dro til Storjord eller Innhavet i stedet.

– Det var ei hard tid, det var mye motstand mot Árran, men det har heldigvis blitt bedre etter hvert. Det var hardt i 10. klasse også, ungdomsgjengen ble rett og slett delt i to, og det var hardt å være konfirmant: Jeg nektet mora mi å bære samekofte da jeg skulle konfirmeres.

Det var ikke så greit å være ung same på skole i Fauske og Bodø heller, men enda verre på Drag, ifølge Thomas Amundsen. Nå er han skoleelev i Narvik og sier rett ut til alle han møter at han er same. Det er like greit sånn. Men kofte har han ikke.

Nei, så mye same er jeg ennå ikke blitt. Men kanskje senere, når jeg er blitt mer moden, så blir jeg kanskje aktiv samepolitiker også, sånn som søstra mi er.

«Det kryr av samer her, men de har kledd seg ut som nordmenn», sier én vi møter i Kjøpsvik, og pussig nok: Vi snakker med mange, både på butikken, på kroa og på gata og vi spør dem rett ut om de er samer. Men alle svarer benektende.

Men alle er positive til at Tysfjord har søkt om å bli innlemmet i det samiske forvaltningsområdet og dermed kan få samisk som hovedspråk. Og kanskje er det helt tilfeldig at vi bare møter den slags nordmenn. For vedtaket i kommunestyret om å søke ble fattet med én stemmes overvekt, og det ble lagt ut underskriftslistor med oppfordring om å be det nye kommunestyret omgjøre vedtaket.

Leif Kristian Klæboe (SV) var ordfører i forrige periode, og mener vedtaket er det som har hatt størst betydning for Tysfjord siden formannskapsloven ble innført i 1827.

– Tysfjord har vært et helt rent samisk område, og i 1601 bodde det bare én norsk familie i kommunen. Så det skulle bare mangle, sier han, og bidrar selv aktivt til å fremme samisk språk og kultur i bokhandelen han driver.

– Jeg forholder meg til vedtaket som er fattet, sier dagens ordfører, Kurt Allan Nilsen, heller forbeholdent.

I hyllene innerst i bokhandelen i Kjøpsvik finner vi spor av det samiske i form av samisk litteratur. Det gjør vi også på Kjøpsvik skole. Mens kommunehuset ikke på noen måte røper at Tysfjord er direkte oversatt fra Divtasvuodna, har skolene både på Drag og i Kjøpsvik skilting både på norsk og samisk. Innenfor veggene er det fullt opp av samiske bilder og bilder av samer, og samisk historie og sløyd forteller klart og tydelig om to folk, og om to kulturer.

Så er vi på vei til Drag, som skal ha flere samiske innbyggere enn Kjøpsvik. På ferja som knytter de to bygdene sammen leter vi også etter det samiske; det må da finnes noen steder?

Og flere språk brukes: Sikkerhetsinstruksjonen går på norsk, engelsk og tysk, og i gangen henger en plakat på fire språk om å slippe andre biler forbi. Ingen av de fire språkene er samisk. Vi ser ikke ett samisk ord; men vi kan få ferjetidene på SMS.

På Drag serverer gjestegården pizza og wraps, og når vi nærmer oss det naturlige samlingspunktet i bygda, butikken, ser vi sannelig at det slett ikke bare er norsk som brukes. På veggen til Drag Snarkjøp henger en plakat med følgende tekst: «The world's largest supermarket chain».

Peggy Øvervoll (i kassa) og Charlott Paulsen fra Drag snakker litt samisk. Av og til. Men de selger Ságat, den samiske avisa som hovedsakelig skrives på norsk. Og de første vi henvender oss til, Peggy Øvervoll og Charlott Paulsen, sier ja - vi er samer.

Drag har Árran, og innenfor veggene er det fullt opp med samisk historie, språk, kultur og kompetanse. Men det er innenfor veggene på et senter som ligger skjult bak høye trær og som er ute av syne for alle som passerer. Utenfor Árran er det knapt noe som forteller besøkende og veifarende at nå, nå er du i det lulesamiske kjerneområdet; buorisboahthem Divtasvuodnaj: Velkommen til Tysfjord!

I Kjøpsvik sa en mann det slik: Jasså, så dere leter etter det samiske? De eneste samene du finner her er de du ser avbildet på Joika-boksene.

Han var sikkert ikke same, han heller...

Vedlegg 6.

Dagbladet

Publisert onsdag 29.03. 2000

<http://www.dagbladet.no/kultur/2000/03/29/199476.html>

Det tredoble stigma

Tvillust er det fleire tusen som går med den samiske «skamma» i seg. Vi kan gå ut frå at svært mange av desse på eit eller anna nivå kjenner seg «heimlause» i samfunnet...

Av JAHN-ARILL SKOGHOLT, adjunkt og forfatter

Dei fleste vil nok - i alle fall i ei viss utstrekning - kjenne til den kampen samane har ført, særleg dei siste tjue åra, for å ta tilbake dei rettane dei har mista gjennom den norske kolonipolitikken i Sameland. Men altfor mange vil tenke på same som synonymt med Finnmark og gjerne reindrift, dei vil tenke på samane i dei fargerike kuftene sine, dei som rette i ryggen står fram og stolt kan gjere krav på å vidareføre sitt språk og sin kulturarv. Få vil vite om dei krumme ryggane og dei sky sideblikka frå den store hopen som samereisinga kom for seint for.

Det er eit historisk faktum at det i dei siste 250 årene har vore ført ein meir eller mindre aktiv fornorskings- og assimileringsspolitikk overfor samane. Denne politikken tok sikte på at samane skulle legge bort språket sitt og endre grunnverdiane i kulturoppfattinga si.

Vi som voks opp i dei nordnorske utkantane etter krigen fekk kjenne det sosiale presset og diskrimineringa sjøl om heimane våre var aldri så norskspråklege. Foreldra våre - eller kanskje besteforeldra våre - hadde bøygd seg for presset og lagt bort det samiske språket. Likevel vart vi ikkje aksepterte. Vi vart stadig overfuste med skjellsord som refererte til vårt samiske opphav. For mange av oss vart det ei lette å komme seg bort frå heimbygda og over i større miljø der ingen kunne vite om skamma vår endå om dei kanskje mistenkte. Og dette er det første stigmaet.

Det var - og er - altså nokre av oss som har vald å gøyme oss som best vi kunne. Andre av oss reagerte annleis. Nokre av oss vart forarga, skaffa oss kufte og sto fram, som det heiter. Men det må seiast at eg aldri opplevde noko diskriminering i Oslo på slutten av sekstitallet når eg ved enkelte høve meinte det var naturleg å bere kufta. Reaksjonen som møtte meg var snarare ei mater- og paternalisering. Folk viste stort sett ei viss omsut for denne «villmarkens sønn» som hadde villa seg inn til storbyen.

Med striden kring utbygginga av Alta- Kautokeino-vassdraget, oppsettinga av lavvoen framfor Stortinget hausten 1979, sveltestreikane og samekvinnene sin «okkupasjon» av statsministeren sitt kontor, tok samane for alvor til å gjere seg synlege i det norske samfunnet. Og sjøl om vi tapte kampen om elva, så vann vi etter kvart kampen om opinionen. Det tok også til å gå opp for storsamfunnet at samane ikkje berre var ein liten rustikk og kuftekledd minoritet som driv reindrift oppe på Finnmarksvidda.

Hausten 1989 var det første Sametinget på plass. Dei som kunne skrive seg inn i samemanntalet var dei som «oppfatter seg selv som same og har samisk som hjemmespråk, eller har eller har hatt foreldre eller besteforeldre med samisk som hjemmespråk».

Så sto vi då der og kjente oss ganske klamme og utilpasse i kuftene våre, vi som med frydeskrik hadde kasta oss over Davvin 1 - samisk for nybegynnere då den kom i 1983. Vi som hadde forsøkt å stotre fram våre nyerverva gloser når vi møtte dei eigentlege samane - dei som hadde språket, og meir enn ofte var blitt møtte av ironiske smil over våre hjelpelause forsøk på å bruke et språk vi ikkje meistra.

Då reglane for innskriving i samemanntallet kom, fekk vi sanne det vi ei tid hadde frykta: Vi «nysamane» var ikkje ønska inn i den samiske familien. Eg hengte kufta mi i skapet og kalla meg etter det for «tidlegare same». Og det var det andre stigmaet.

Det samiske forvaltningsområdet femner om seks kommunar. Fem av dei ligg i indre Finnmark, den sjetta ligg i Nord-Troms og heiter Kåfjord. Der har ei gruppe ungdom starta Gaivuona Samennuorat (Kåfjord sameungdomsforening), forkorta GSN. Eit av formåla med denne foreininga er å prøve å reetablere samisk språk og kultur i Kåfjord. Dette skriv Arild Hovland om i boka «Moderne urfolk - samisk ungdom i bevegelse» (Cappelen Akademisk Forlag as 1996). Der skriv han mellom anna om tilhøvet mellom «nysamane» og dei «eigentlege samane»:

«I kontant opposisjon til den arvebevisstheten vi finner hos de sentrale entreprenørene (GSN, min merkn.) og i kretsen rundt dem, står så de som mener at tilhengerne «bare gjør det for pengene» eller fordi de «vil være spesielle». De hevder at aktivistene er opportuniste på et slags livsstilsmarked, [...]. Slike reaksjoner finnes det nok av i nærmiljøet, både hos nære slektninger og hos fjernere naboer. [...] Påstanden om opportuniste finnes imidlertid ikke bare i nærmiljøet til aktivistene i Kåfjord. De kommer også fra indre Finnmark, [...]»

Altså: «Mestisar» (blanding av samisk og norsk) som vil bli samar må forvente opposisjon frå minst to kantar. Først frå sine egne - særleg då frå foreldre- og besteforeldregenerasjonen - som gjennom ungdomane sitt strev og identitetsleiting blir konfrontert med smerten i sine egne liv. Derest frå «dei eigentlege samane» som ned gjennom århundra har greidd å bevare sitt språk og sin kultur.

I ein annan liten nordnorsk kystkommune, Kvæfjord kommune utanfor Harstad, er nokre menneske i ferd med å dra i gang eit prosjekt som dei har kalla BIKUBEN (Brukerstyrte Interessepolitiske Kurs og Utdanning. Base for Egenutvikling og Nettverk). Dette prosjektet tar mellom anna sikte på å gje eit tilbod til dei norske «mestisane». Prosjektet har fått økonomisk støtte frå Stiftelsen Helse og Rehabilitering. Utgangspunktet er at folk som dregst med såpass mange stigma frå før, kanskje vil vere ekstra disponerte for psykiske lidningar og vil få det ekstra vanskeleg om dei i tillegg får ei psykisk lidning som eit tredje stigma.

Professor i skoleforskning, Jens Ivar Nergård, sa i 1993 til tidsskriftet Mimes brønn nr. 1: Psykologer, psykiatere og andre fagfolk i helsesektoren må forstå at de arbeider blant mennesker som har en annen kultur. For å kunne hjelpe, må man forstå menneskets personlige historie og samfunnets kulturhistorie. [...] Folk som bærer på identitetskonflikter i det skjulte, bærer på den største smerten av en kultur som har mistet fotfestet i det nordnorske kulturlandskapet.

No skriv rett nok Nergård dette om helsepersonellet sitt virke i dei samiskspråklege samfunna, men mykje av det samme vil gjere seg gjeldande i «mestis»-samfunna.

Sannsynligvis vil utfordringa når det gjeld å utarbeide eit psykiatrisk tilbud til «mestis»-gruppa vere minst like utfordrande som psykiatri i ei rein samisk kulturramme.

Her gjeld det å hjelpe folk til å ta eit val: Vere anten samisk eller norsk, eller aller helst å stå fram som berar av to kulturar, med dei kvalitetar og kvalifikasjonar dette måtte innebere. Eg trur det er sant det ein ven av meg sa for ikkje lenge sidan:

«I vårt moderne, globaliserte samfunn er det eit handicap å ikkje ha sine røter i minst to ulike kulturar.» Mange av oss som har etablert oss rimeleg godt i det norske samfunnet - som norske - driv likevel og masar om den samiske delen i oss. Vi kjenner nok ein stad langt inne i oss at om vi gjev slepp på det samiske i oss, så vil vi tape ein viktig og verdifull del av oss sjølve.

Så kan vi spørre: Kor stor folkegruppe er det som slit med desse identitetsproblema? Det er sjølsagt uråd å svare på det, ettersom målsettinga for dei fleste har vore å gøyme seg bort i det norske. Men det er tvillaust at det er fleire titusen som går med den samiske «skamma» i seg. Vi kan gå ut frå at svært mange av desse på eit eller anna nivå kjenner seg «heimlause» i samfunnet og at mange av desse kjenner «heimlausheita» som plagsam. Og dei finst ikkje berre i Nord-Norge. Mange har nok følgd flyttestraumen sørover og slit med «heimlausheita» si der.

Det er ein anerkjent teori at det er betre med førebygging enn med leging. Og dette har føregangskvinnene og -mennene i Kvæfjord tatt utgangspunkt i. Dei har sagt: La oss hjelpe desse menneska til å rette ryggen. La oss hjelpe dei til å vedkjenne seg sin etniske bakgrunn. La oss hjelpe dei til å bli stolte av sin etniske bakgrunn. La oss hjelpe dei til å sette i gang sin «frigjeringsprosess».

Vedlegg 7.

Avisa Nordland

Publisert 06.06. 2005

<http://www.an.no/nyheter/article1617862.ece>

Halvfascistisk hundreårsfeiring

– Hundreårsfeiringa markerer et halvfascistisk Norge, sier Nordland Aps sametingsmedlem Andres Urheim. Han beklager unionsoppløsningen på grunn av de bitre konsekvensene for spesielt samene.

Av Stein Sneve, AN

Undertrykking. Norge fikk ny konge i 1905, men for Anders Urheim og hans folk ble året starten på 100 år med hard undertrykking. Anders Urheim tilhører en minoritet som ble undertrykket fordi den ikke var norsk nok. Foto: Stein Sneve

Urheim har sine røtter i Hellmobotn og Musken i Tysfjord og Ålloluokta i Sverige. Han er født i 1967, og oppveksten som same i et norsk miljø har gjort Urheim bitter.

– Når vi dro til Kjøpsvik for å svømme, fikk vi juling og ble kalt «jævla hellemolapp». Etter hvert lærte vi oss å slåss, men både julingen og de mange skjellsordene gir meg en svært bitter følelse når det gjelder min egen oppvekst.

Bitter barndom. Urheim er ikke bitter overfor de ungene som banket ham opp. Barn er barn og vet ofte ikke bedre, men et sted fikk ungene sine fordommer fra. Og her har det norske storsamfunnet et stort ansvar.

– Unionsoppløsningen ga den nye nasjonen et sterkt behov for å bygge opp egen identitet. Vi som ikke passet inn i dette, enten det var samer, kvener eller romanifolket, ble utsatt for en voldsom fornorskning for å bli «gode nordmenn». I dag er den stort sett slutt, men vi samer må likevel slåss for likeverd hver eneste dag, som for eksempel retten til opplæring på vårt eget morsmål i skolen. Og fremdeles sitter holdningene igjen hos mange nordmenn: Samene er ikke som oss andre, de er mindreverdige.

Mange overgrep. Urheim føler en sår bitterhet over de overgrep hans folk er blitt utsatt for opp gjennom tidene, så sterkt at han aldri feier 17. mai. Det vil si, han feirer sin fars fødselsdag den 17. mai, men dagen har intet nasjonalt innhold for ham. Det har heller ikke feiringen av 7. juni.

– Jeg kommer ikke til å delta i det hele tatt. For meg framstår dette som en i beste fall halvfascistisk feiring.

Som same med foreldre fra begge sider av grensen, ble Urheim spesielt rammet av unionsoppløsningen. For samene ble 7. juni så visst ingen lykkelig dag. Da omgangsskolen i Hellmofjorden skulle legges ned i 1905, skrev en gammel same til den svenske konge og ba ham redde skolen. Han fikk et svar der kongen skrev at han dessverre ikke lenger var de «norske» samenes konge.

Stolt folk. Urheim har de siste årene jobbet mye med å skaffe oppreisning til de samiske grenselosene og den samiske befolkning som var involvert i motstandsarbeid under krigen. Etter krigen ble nærmest alle stemplet som landsforrædere og drapsmenn. Denne uretten er aldri rettet opp, og gjennom arbeidet er Urheim blitt enda mer overbevist om at unionsoppløsningen aldri burde funnet sted.

– Jeg er svært stolt over at det samiske folk har beholdt sin stolthet etter alle overgrepene. Men det er på tross av den norske nasjon, og ikke på grunn av den. Unionsoppløsningen har påført mitt folk og andre minoriteter ubotelig skade. Når den nå framholdes som et eksempel for andre, blir jeg derfor bare trist. Det hadde nesten vært bedre om det hadde blitt krig i 1905, så hadde i hvert fall samene fått oppleve å bli behandlet som likeverdige. Det er vanskelig med forsoning, når norske myndigheter unnlater å gjøre opp for all den urett som er begått mot samene. Vi er kommet et stykke på vei, men mye gjenstår.

Vedlegg 8.

Blogginnlegg på Same.net 2006

Fornorskning og rasisme

Av Ronald Urheim

Denne gangen vil jeg ta for meg fornorskning og rasisme, som både er direkte og indirekte årsak til mange senere konflikter, krenkelser og problemer blant samene. Jeg kjenner best til Tysfjord der jeg har vokst opp, men antar forholdene ikke var stort bedre andre steder i Nord-Norge. Tysfjord har av flere blitt "kåret" som den mest rasistiske kommunen i Norge. Det er vanskelig å måle, men lett å tro. Selv har jeg blitt skadet for livet av langvarig undertrykking, hetsing, usynliggjøring, jantelov, interne samiske konflikter, skolegang i Kjøpsvik og andres forfølgelse av pappa og vår familie. Jeg er klar over at jeg ikke bør snakke for andre enn meg selv. På den andre siden er dette en virkelighet som er der, og i den grad det er aktuelt vil jeg snakke om det vi som familie har opplevd. Etter å ha lest Desmond Tutu's bok "Ingen fremtid uten tilgivelse" ble jeg overbevist om at forsoning og tilgivelse må til, mellom nordmenn og samer, men også mellom samer. Tutu sier i boka si at de kunne valgt mellom tre alternativ i Sør-Afrika, en Nürnbergprosess der de forfulgte alle hvite straffemessig, og hev alle i fengsel, med konsekvensene det kunne få, eller å bare "glemme" og glatte over, og prøve å tilgi. Ingenting passet, syntes Mandela, og derfor valgte de sin egen vei, å etablere en Sannhets- og forsonings-kommisjon. Den avdekket overgrepene i sin fulle bredde, og lot ofre og overgriper møtes i kommisjonen. De ga amnesti til overgriper som fortalte om sine overgrep og som hadde gjort det av politiske grunner, ikke for vanlig kriminalitet. Dette var ikke lett, men kanskje det eneste rette. Jeg vet ikke hvordan en kommisjon skal kunne jobbe her, det må det prates mye om..

Jeg er altså ute etter å avdekke krenkelser, rasisme, undertrykking, destruktive prosesser og fortelle om alle skadene dette har forårsaket. Det er ikke meningen å henge ut noen, men å fortelle om en smerte jeg føler, som jeg garantert ikke er alene om. Jeg har nettopp lest Christina Doctares bok "Hjernestress - kan det ramme deg?" En bok om skadene folk får i krigshandlinger. Hun sier dette kan vi få i dag i moderne samfunn, om krenkelser skjer. Hun kaller det PTSD, posttraumatisk stressyndrom, der folk i konflikt og langvarig stress og utrygghet utvikler en rekke lidelser, symptomer og en endret adferd. Det er nesten som å lese om forhold hjemme og i andre samisk/norske områder.

Det er utrolig mange problemer å ta av. Håper andre tør å gi sitt bidrag, offentlig, i samtaler, på møter eller på andre måter. Aktuelle temaer er rasisme, etnisk og kulturell undertrykkelse, verbale krenkelser, kalling, latterliggjøring, utestenging, ryktemakeri, løgnspredning, isolering, seksuelle krenkelser, voldtekt, vold, alkoholmisbruk, omsorgssvikt, spilleavhengighet, narkotika, psykiske vansker og psykiske lidelser, nedvurdering av eldre, diskriminering av kvinner, av barn, mannssjåvinisme, ensomhet, kriminalitet, og så videre.

Å vokse opp som same, og som Hellmo-lapp kunne ha hyggelige og positive sider. Det var mange positive kvaliteter ved et lite samfunn, på samling, på fjellet, i Álloluokta og i Hellmobotn. Bare for å ha sagt det. Men når det destruktive blir for sterkt, varer for lenge, og ens egne, samene, naboene, rett og slett forfulgte deg, spesielt som barn, da tar man skade av det. Jeg følte meg hjelpeløs, verdiløs, og da vi kom til Kjøpsvik ble vi redusert til "din jævla Hellmo-lapp". Daglig! Som same ble jeg aldri invitert i de andre barnas bursdag, heller ikke

hjem til noen, ingen torde vise seg på internatet, osv. Jeg er klar over at enkelte samer fikk venner i Kjøpsvik og ble ikke rammet så hardt, og kanskje ikke vil kjenne seg igjen i det jeg beskriver. Men min opplevelse er dog sann, for meg, og helt sikkert for andre. Vi sloss og beskyttet hverandre så godt som vi kunne, vi gikk alltid i flokk for ellers ble vi rundjult. Vi gikk

hjemme fra og ble kalt lapp og Hellmolapp fra vi viste oss til vi gikk på internatet. Vi gråt og lengtet hjem, hvorfor kunne ikke mamma og pappa komme og hjelpe oss, og samene i Kjøpsvik, hvorfor grep de ikke inn? Jeg følte faktisk at de også så på oss om noe mindreverdig, og hver tirsdag hørte vi ofte om "de hadde sett nån lappa i dag". Folk fra Hellmofjorden ble av ikke-samer latterliggjort og karikert og de verste historiene ble servert, om hvor rare de var, og originale. Den dårlige norsken ble latterliggjort, og Hellmo og lapp ble et bannskapsord!

Jeg ser i dag skadene av denne tiden, mange drar ikke til Kjøpsvik eller de blir kvalm av synet av skola, av bassenget eller av stedet. Vi ble kastet til ulvene, vi som bare var barn, vergeløse og som trodde det var oss det var feil med. Vi begynte å tro vi var verdiløse, og jeg selv sliter av og til med lav selvfølelse, og mange symptomer på posttraumatisk stressyndrom. Summen av belastninger ble for stor, ikke bare i Kjøpsvik, men i tida før det, og i tida etter det. Det var flere år jeg ikke maktet verken å arbeide eller studere, og var kronisk trett og deprimert. Nå endelig forstår jeg hvorfor, og jeg har grått meg i søvn altfor mange ganger. Et storsamfunn som går løs på barn og unge med full destruktiv kraft bare fordi vi var samer. Nordmenns krenkelser har ofte gjort at samer krenker hverandre, noe som gjorde at elendigheten fortsatte for noen av oss, det ble for mye å bære. Jeg vil gi en stemme til alt dette vi ble utsatt for, og som mange visste om, men de sa at det ikke var sant.

Vedlegg 9.

Referat fra møte i Den norske kirkes Teologiske nemnd 12.10.2006⁵

Seminar om forsoning

Rolf Steffensen

Sokneprest i Hamarøy menighet

Jeg er selv nordlending, men er også av samisk opphav. Jeg er oppvokst på Hamarøy og har vært prest der siden 1995. Hamarøy er et tokulturelt samfunn slik hele Nord-Salten er det. Nabokommunen Tysfjord er den kommunen i området som er mest kjent for å være samisk område. Den ble innlemmet i det samiske språkområdet i år. Både samer og nordmenn er bosatt i Hamarøy. Jeg reflekterte aldri over dette som barn. Jeg trodde samene bare bodde i Finnmark, at de drev med rein, var eksotiske og befant seg langt borte - ikke i nabohuset eller i egen slekt. Jeg forstod etter hvert at noen var samer og andre ikke. Å være same var ikke bra. De levde vanskelige liv. Som barn trodde jeg det var fordi de var samer, fordi de var noe annerledes enn meg selv. Jeg forstod ikke sammenhengen mellom den norsk-samiske historien og det jeg så i lokalsamfunnet. Både på skolen lokalt og senere på universitetet var det samiske perspektivet fraværende.

Utfordringene vi står overfor i dag handler om synliggjøring av den samiske kulturen, om likeverd, om å snakke sant om det som skjedde, om kunnskap om historien, om hva likeverd er og innebærer. Vi må i større grad problematisere assimileringen og skaffe oss kunnskap som setter oss i stand til å forstå.

Forsoningsprosjektet i Hamarøy startet opp på mitt initiativ i begynnelsen av 2005. Personlig hadde jeg siden 1996 vært i en prosess der jeg som hjemvendt og som prest så ting på en annen måte enn før. Jeg hadde vært på reise i Sør-Afrika og fått innblikk i forsoningsprosessene der. Et tilfeldig møte gjorde at jeg kom på sporet av noe jeg opplevde var viktig. Med støtte fra Sør-Hålogaland bispedømmeråd, Samisk Kirkeråd og Mellomkirkelig råd kom prosjektet i gang.

Etter møtet i Sør-Afrika skjønnte jeg at dette angikk meg og mitt liv. Det var noe jeg hadde behov for å komme til rette med. Dette handler derfor også om en personlig agenda. Det er en visjon i prosjektet om at alt handler om å føre mennesker sammen. Man må begynne å møtes og snakke sammen. Jeg ringte rundt for å sette sammen ulike dialoggrupper. En del gruppemøter ble avholdt den første våren og året. Jeg har også hatt mange individuelle samtaler og nære møter. Vi snakker om hvordan vi opplever dette i dag og om hvordan det var før. Om hvordan det er å være samer og nordmenn, og om hvordan vi ønsker at det skal være i fremtiden. Samtalene har utløst både sinne, sorg, glede og erkjennelse. Under Hamsundagene 2004 arrangerte vi det som må være det første forsoningsseminar i en samisk-norsk kontekst. Det var et oppgjør med rasismen i Hamsuns litteratur – et viktig og kanskje litt modig tema å ta opp under Hamsundagene. Arbeidet har handlet mye om å synliggjøre tematikken. Jeg har helt bevisst brukt media flittig, selv om jeg har fått motbør for det.

⁵ Kommentar: Det understrekes at dette er et referat der både forberedte innlegg og samtalen etterpå er gjengitt som nettopp det – i referats form.

Arbeidet er som sagt inspirert av et møte i Sør-Afrika for tre år siden. Jeg ble helt tilfeldig kjent med en farget prest, Dr. Mike Adams, fra en township utenfor Cape Town. Han var en kjent pinsevenn og borgerrettsforkjemper for den fargede minoritetsbefolkningen. Han hadde lenge og med fare for sitt eget liv holdt på med forsoning mellom kriminelle gjenger. Av ham lærte jeg at forsoningsarbeid er åndelig arbeid. Mitt eget arbeid bekrefter dette. Veldig lite av det som har skjedd i prosjektet har vært planlagt. Det har blitt til underveis, ting har lagt seg til rette. Som den sørafrikanske presten sier: "Good things just happen, often by coincidence. They are never really planned." Arbeidet vi har gjort i Nord-Salten har også fått betydning i Sør-Afrika. De er kanskje ikke så identitetsløse som de trodde? Mange av dem bærer med seg gammel urfolksbakgrunn. De har etablert en ny organisasjon som står i kontakt med oss i Norge – The Coloured Khoi Reformation. Deres livssituasjon ligner på vår og spesielt de assimilererte samenes situasjon. De er blandingsfolk som av ulike grunner ikke har kunnet snakke om det. De er ikke "ordentlige" samer, men heller ikke "ordentlige" nordmenn. Dette er identisk med disse sørafrikanernes situasjon. De har en felles erfaring av at andre tror de har rett til å definere hvem du er. Etter hvert har vi utviklet et utvekslingsprogram for ungdom fra Norge og Sør-Afrika. Det er et program bygd på gjensidighet, der ungdommene kan spille seg i hverandres livserfaring.

Prosjektet har nå pågått i snart to år. Hva har vi så lært?

Jeg har lært mye om det samiske, og spesielt det lulesamiske. Nord-Salten er ikke et så ensartet språkområde som jeg trodde. Det er ulike befolkningsgrupper med ulike språktilknytning, ulike grupper i en etnisk samisk befolkning. Spørsmålet om menneskets identitet går mye dypere enn jeg har trodd. Skadene fra fornorskningstiden er langt mer alvorlige enn jeg har trodd. Det er et til dels traumatisert samisk samfunn i Nord-Salten. Mange er redusert til å være ofre, og det er vanskelig for dem å komme ut av denne offerrollen. Konfliktene lever fortsatt, de er der som noe uforståelig. De gir seg til kjenne gjennom skamfølelse, sykdom, selvdestruksjon, overgrepssproblematikk, manglende mestringsstrategier. I altfor mange tilfeller forstås tap og bitterhet som personlige nederlag og belastninger som den enkelte selv er skyldig i. Det er mange konflikter i det samiske samfunnet og stadig sammenheng mellom gamle og nye konflikter. Jeg ser mye maktmisbruk. Kanskje er det slik at mennesker som er fratatt autoritet i eget liv løper høyere risiko for selv å utøve maktmisbruk?⁶

Mange lever fortsatt i skjul med sin samiskhet som noe undertrykket og glemt. Den samiske befolkningen er større og mer mangfoldig enn jeg trodde, men den er skjult.

Det finnes mange ulike agendaer i det samiske samfunnet for hvordan man skal forholde seg til dette. I den lulesamiske befolkningen er det noen som jobber for segregering. De trekker seg tilbake for å verne og styrke det de har. Det er stor mangel på tillit til og solidaritet med storsamfunnet og mot meg som prest og representant for kirken. Samtidig opplever jeg at det er en sterk fascinasjon for forsoningsarbeidet. Det er mange som gjerne vil dette og synes det er spennende. Forsoningsprosjektet har vekket sterke følelser av mange slag: går det an å stole på ham? Hva er han ute etter? Hva er forholdet mellom individuelle og institusjonelle forsoningsprosesser?

Jeg har lært mye om det norske samfunnet og om meg selv. Identitet er ikke så entydig som jeg hadde trodd. Det er en grunnleggende mangel på kunnskap og forståelse for historien og

⁶ Kommentar: Dette er en altfor grovmasket og ubeskyttet beskrivelse av det lulesamiske samfunnet som jeg i dag, ikke kan stå inne for. Likevel gir det en antydning av hva jeg mente å se og hvordan jeg tenkte høsten 2006.

hva den har gjort både med samer og med majoritetsbefolkningen. Det mangler også kunnskap om hva som må til for å bøte på situasjonen, om hva forsoning innebærer. Er Kirkemøtevedtaket fra 1997 reell forsoning? Mye har skjedd de siste årene: det er opprettet råd, sentra og institusjoner, lover er vedtatt. Storsamfunnet viser vilje til innrømmelser, men man ser samtidig at hjelpersyndromet vedvarer.

Det er spesielt to spørsmål jeg ofte får:

Skal vi ikke snart glemme?

Hvorfor skal jeg be om unnskyldning for noe jeg ikke selv har gjort?

Mike Adams har svart på dette: det både gir mening og er riktig å be om unnskyldning fordi det ikke handler om å føle skyld, men om å være skyldig. Jeg mener Kirkemøtevedtaket ikke kommer til rette med dette. Kanskje blir unnskyldningen i stedet en tilleggsbelastning for samene. I stedet for å be om unnskyldning må vi på en helt annen måte erkjenne hva som har gått galt og lære å leve med skylden.

Som kirke må vi på en helt annen måte arbeide teologisk med begrepene om forsoning og tilgivelse, og i praksis vise at vi mener alvor med vår vilje til oppreisning og gjenoppbyggelse av det ødelagte. Viljen avsløres ofte når det kommer til økonomiske prioriteringer. Vi er nødt til å begynne å skrive historier: spesielt samenes kristningshistorie og kirkens misjonshistorie overfor samene. Dette står ikke skrevet noe sted, det er utilgjengelig og fragmentarisk. Vi må jobbe iherdig med å dokumentere de krenkelsene den samiske befolkningen er utsatt for og plassere skylden for det.

Paul Leer-Salvesen

Jeg kjenner verken området Rolf jobber i eller denne konflikten, men har blitt veldig fascinert av rapporten. Mange av de kompliserte temaene fra det forsoningsteoretiske feltet er til stede i arbeidet som gjøres.

Selv har jeg kommet inn i dette feltet via min tjeneste som fengselsprest. Veien gikk videre inn i en periode som voldsforsker. Jeg fulgte drapsdømte menn gjennom flere år og prøvde å skrive om fenomenet skyld på basis av intervjuer og feltarbeid. Senere har jeg arbeidet med den andre siden av konflikten: offersiden. I motsetning til Rolf er det konflikter på mikronivå jeg holder på med, konflikter der det er tydelig hvem som er offer og hvem som er gjerningsmann.

Jeg tror vi må gi opp å finne klare definisjoner og et entydig språk. Det er like vanskelig å definere tilgivelse som å definere kjærlighet. Derfor er det nødvendig med betydelig ydmykhet.

Jeg vil likevel levere et forsvar for at vi tar med ordene skyld og tilgivelse inn i dette feltet og ikke lar de ligge. Noen skoler gjør nettopp dette siste. Som kirke har vi spesialkompetanse når vi snakker om skyld og tilgivelse. Menneskene selv snakker om skyld og tilgivelse. Da kan vi ikke snakke om konflikt som om dette ikke finnes. Det vanlige konfliktspråket egner seg best når det er en viss grad av symmetri i konflikten. Jo større asymmetri mellom partene, jo mer nødvendig er det å snakke om skyld. For eksempel er ikke en voldtekt en konflikt som må

løses, men et overgrep som involverer skyld og sorg. Denne typen hendelser bør derfor ikke beskrives som konflikt.

Jeg var kritisk til deler av det som skjedde på Kirkemøtet i 1997 og er enig med dem som mener at vi ikke har rett til å be om tilgivelse på vegne av andre. Det var andre ting av det som skjedde som var viktig: beklagelsen, den moralske avstandstagen, erkjennelsen av ansvar. Men det å be om tilgivelse for noe man selv ikke er skyldig i, er en meningsløshet. For meg er det viktig å reservere skyld til de faktiske krenkelser som skjer. Her er jeg påvirket av Buber og Jaspers. De måtte ta stilling til anklagen om at det tyske folk var kollektivt skyldige under andre verdenskrig – men avviste den med den begrunnelse at dersom alle er skyldige, er ingen skyldige.

Vi må alltid fortsette å snakke om skyld, men man må skjelne mellom skyld og ansvar. Ansvar kan være kollektivt. Som mann bærer jeg et ansvar for maskulin vold, men skylden har den som slår. Det kollektive ansvaret Den norske kirke har er derfor stort og viktig, og det bør innebære en bearbeiding av fortiden på både makro- og mikronivå.

Bearbeiding av skyld er det gjerningsmenn og ofre som har behov for. Skyld og tilgivelse er interpersonelle begreper: begge deler har en personlig opphavsperson og adresse. Ansvar er på et annet nivå. Gjennom intervjuene mine så jeg at begge parter var enige om at det er ofrene som eier tilgivelsen. Offersiden viser høy grad av vrede overfor dem som forsøker å gå inn og tilgi i deres sted. Den egentlige tilgiveren må alltid være offeret.

Jeg har selv måtte være prest og sjelesørger i en del alvorlige dramaer. Jeg har vært hos offerets mor som ba Gud tilgi gjerningsmannen. Det er fullt mulig å komme dit at man tilgir. Mange opplever at tilgivelsen har frigjørende krefter og at alternativet er uutholdelig. Men tilgivelse trenger ikke å bety forsoning, at relasjoner opprettes. Tilgivelse har med det personlige livet på offersiden å gjøre, og det uttrykkes interpersonelt.

Hva så med forsoningsbegrepet? På norsk har vi beholdt soningskomponenten i begrepet. Hva ligger i forsoningsteologien og –etikken? Teologi er alltid konstruert i en bestemt kontekst – også forsoningsteoriene. Men teologien har også levert tankestoff til samfunnet rundt. For eksempel er det ikke bare i islam at teologien har levert premisser for rettsvesenet. Var det gjengjeldelsen eller gjenopprettelsen som rammet Kristus på Golgata? Spørsmålene innen konflikthåndtering er besnærende like. Hva er forutsetningen for at forsoning skal kunne finne sted?

Forsoning er en prosess. Det har å gjøre med at noe blir reparert som har vært brutt. Det er to hovedlinjer innenfor strafferettstenkingen. Den ene er gjengjeldelseslinjen. Denne måten å tenke på opplever enorm renessanse i dag, ikke minst i krigen mot terror, amerikansk kriminalpolitikk etc. Den andre er å tenke soning som en bot gjerningsmannen gjennomfører for å fremstå som en annen enn den han fremstod som i forbrytelsen. Bot er synlig anger. Botshandlingen er en rehabiliterende praksis som gjør at tilliten mellom partene gjenreises. Noe av det som er viktig i forsoningsarbeidet er derfor praktisk sans, at man leter etter muligheter, etter praksisformer som kan bidra til å gjenopprette tilliten. Vi trenger fantasi. Familieterapeuter kjenner godt til dette. De kjenner til botshandlingene menn gjør for å komme på talefot med partneren sin. Hvordan kan vi få denne tenkningen om soning inn igjen i forsoningsteorien?

Forsoningsarbeidet har grunnleggende sett tre ledd:

1. Refleksiv prosess: Dette er forsoning som refleksivt verb. Partene må forsones seg selv med det som har skjedd. De må komme til en akseptasjon av det. I denne prosessen kan man gjenkjenne mye fra teorier og erfaringer med sorgarbeid. Det er nødvendig å komme til en form for realisme i første fase. Man må tåle å se døden i øynene. Dette er like vanskelig på begge sider: Den ene må erkjenne skyld, den andre må klare å leve med det som skjedde.
2. Relasjonelt ledd: Dette handler om å opprette en ny relasjon mellom partene i konflikten. Her er soningen en nødvendig del. Soningen skal gi oppreisning, erstatning. Gjerningsmannen trenger også soning. Begge parter trues nemlig av det samme: å bli identifisert på livstid med det som skjedde. Forsoningen bidrar til at person og gjerning ikke blir det samme.
3. Menneskesyn: Fiendebilder må byttes ut med menneskebilder. Forsoning er umulig dersom man opererer med en fienderetorikk. Det er umulig å forsones seg med en terrorist fordi terroristen ikke er et menneske. Der hvor gjerningsmannen fortsetter å være ett med sin gjerning, og offeret med sitt traume, kommer man aldri inn i denne siste fasen i prosessen.

Jeg er som sagt fascinert av forholdet mellom teologi og konfliktløsning / forsoningsteori. Jeg kan heller ikke tenke meg at noen er bedre kvalifisert til å drive med forsoning mellom samer og nordmenn enn en prest. Jeg tror vi kan si med større frimodighet enn i dag at vi har noe å bidra med. Kirken sitter her med en kompetanse, ikke bare et hav av gamle synder.

Momenter fra samtalen:

Trond Skard Dokka:

Dette var to gode innledninger som står til hverandre på en spennende måte. Det er både konvergens og forskjellighet mellom dem. Ikke minst blir vi presentert for noe ulike forståelser av skyld, av det kollektive skyldbegrepet etc.

Kanskje skyldes forskjellene det empiriske materiale Rolf og Paul arbeider med? Det illustrerer at det er vanskelig å finne presise definisjoner og begreper. Termene våre er flytende, ulike begreper hører hjemme i ulike diskusjoner og kontekster. Man må være åpen for forskjellige tolkninger avhengig av kontekst.

Pauls tanker om skyld er knyttet til personer og relasjoner mellom individer. Jeg oppfatter dette som en antydning til kritikk av tilgivelsesprosjekter slik de blant annet har foregått på Kirkemøtet i tatersaken og samesaken. Kan vi be om tilgivelse for andres synder? Dette avhenger også av teologi og ekklesiologi: det å være medlem av kirken er ikke det samme som å være medlem av et hvilket som helst kollektiv. Kirkemedlemskap innebærer fellesskap med et større kollektiv der man også overtar andres skyld og synd. Dette gjelder også den skyld tidligere generasjoner av kirkefeller har.

Rolf sier at det er viktig å gå opp historien av krenkelser. Jeg har selv slektshistorie i Finnmark, og har undersøkt litt av nysgjerrighet. Jeg hadde en oldefar som var distriktslege og som dermed arbeidet med hygiene og sykdomsarbeid. Denne virksomheten var også en del av fornorskingsarbeidet, som dermed ikke nødvendigvis bestod av person til person-krenkelser. Men på den annen side var han del av et system som var problematisk. Er dette et eksempel på en type krenkelse som ikke er person til person men system til system? Kan dette være et

eksempel på at skyld og synd kan være mer relevant på kollektivt enn på individuelt plan? Det samme gjelder taterhistorien, der en del av overgrepene ble begått med de beste motiver: å redde barn fra en skadelig oppvekst. Agenter som isolert sett har gjort gode ting kan derfor ha vært del av overgrep på makroplan.

Odd Bondevik:

Kanskje kan det være kontaktflater mellom denne saken og saken om religionsteologi. Dersom man skal ha dialog med mennesker av annen tro kan det være ganske vesentlig at man går opp historien på begge sider og peker på hvor og når man har krenket hverandre, såret hverandre, vært i konflikt. Mange steder er historien svært nærværende i dag, ikke minst i det tidligere Jugoslavia. Kanskje er dette av og til viktigere enn den rent teoretiske avklaringen.

Jeg er usikker på forholdet mellom individuelt og kollektivt ansvar. Kanskje har i dag endt opp med et menneskesyn som i for stor grad er individualiserende? Vi må tenke mer over hvilke følger dette har for syndsforståelsen.

Har vi et underskudd på botshandlinger i luthersk teologi? Ble reformasjonen så sterk at vi mistet noe av dette? Tenker vi for overflatisk om tilgivelse i vår kirke og i vår forkynnelse?

Synnøve Breivik:

Det er flott at Mellomkirkelig råd tar opp dette. Noe skjedde i vår kirke med behandlingen av Finnmarksloven. I motsetning til den såkalte unnskyldningssaken i 1997, arbeidet man frem mot vedtaket i 2003 som en hel ledergruppe – der alle var delaktige og der dette var en sak for hele kirken, ikke bare Samisk Kirkeråd.

Det er flott å høre både Paul og Rolf når man sitter med en bakgrunn fra arbeid med samiske spørsmål. Det ble sagt at dette er et åndelig arbeid. Det er det. ”Good things happen by coincidence”. Det gjør de. Vi har erfart dette i Samisk Kirkeråd. Jeg opplever en stor grad av gjenkjennelse i forhold til det Rolf snakker om. Vi må ha en praksis som viser at vi mener alvor. Vi behøver ikke først og fremst forsoningsgudstjenester. Det at vi nå har fem-seks stillinger i Samisk Kirkeråd er forsoning i praksis. Det vi nå må gjøre som kirke er å arbeide iherdig med å bringe historiene frem. Jeg får lyst til å utfordre TN til å fortsette sitt arbeid med forsoning. Dette kjennes som en ny begynnelse.

Rolf Steffensen:

Takk til Paul. Du har et annerledes språk enn meg, og jeg trenger også det. Jeg har en ganske praktisk innfallsvinkel. Jeg erfarer også at disse spørsmålene er så kompliserte at det usammenhengende ikke kan tenkes bort. Jeg opplever selv at det ikke bare er snakk om ansvar, men også om skyld – på individplan. Som prest erfarer jeg at jeg personifiserer kirkas svik. Selv det man gjør i beste mening kan bli galt pga arven man bærer med seg – også når man ber om unnskyldning. Problemet er at det er noe her vi ikke ser, noe vi bærer med oss, en kollektiv skyld som repeteres.

Paul Leer-Salvesen:

Vi skal ikke legge for stor vekt på en eventuell meningsforskjell her. Vi vil aldri finne et presist språk, men må fortsette å lete. Jeg vil likevel gi et siste forsvar for inndelingen jeg gjorde. Terapeuter vil si at den viktigste enkeltingrediens i helbredelsesprosesser hos barn som er utsatt for overgrep er at gjerningsmannen erkjenner skyld. Denne erkjennelsen av

individuell skyld sett fra offersiden skal man ikke undervurdere. Dette har vi også sett i Sør-Afrika der den individuelle erkjennelsen har vært svært viktig. Så på ett nivå må man skjelne mellom gjerningsmannens skyld og den skylden vi alle bærer på.

Dette er også en diskusjon i feministiske miljøer. Der spør man seg også om hvor vekten skal legges: på maskuline strukturer i samfunnet eller på den enkelte Ola som slår Kari?

Rolf Steffensens replikk:

Kanskje halter sammenligningen mellom de to formene for overgrep. Hos oss er det ikke lett å peke ut overgripere. Det gir oss en anledning til å skjule eget ansvar. Men også mennesker i dag har skyld dersom man prøver å pirke litt i det.

Marianne Bjelland Kartzow:

Jeg opplever det Rolf sier som veldig troverdig. Kanskje er problemet med en kollektiv tilgivelse at den ikke har kropp og derfor ikke blir troverdig. Kanskje har vi behov for en kollektiv øvelse i å leve med skyld, og kanskje er det en større utfordring å lære seg dette enn å be om tilgivelse. Hva betyr det for hver enkelt i kirken å erkjenne dette? Kanskje var vedtaket i 1997 ikke nok, ikke troverdig, kanskje må vi gjøre noe mer, noe annet, som går på dette.

Rolf, hva mener du med at forsoning er åndelig arbeid?

Line Skum:

Det har vært flott å følge med på prosjektet i Salten. Jeg tenker samtidig at de begrepene vi bruker er en utfordring. Forsoning – hvilke assosiasjoner gir dette i kirken? Vi tenker forsoning som forsoning med Gud. Var det denne type tenkning som preget vårt arbeid med forsoning frem mot Kirkemøtet i 1997? At vi sa det som skulle sies og gikk videre? Kanskje skjedde dette for mye på kirkens premisser? Kanskje var de andre fraværende?

I møte med mange av dem som har opplevd marginalisering er kirken som institusjon en representant for et system med rasistisk grunnlag. Det dreier seg om et sett lover og regler som kirken også var en del av. I Nord-Hålogaland hadde kirken en klar politisk rolle i grenseområdene. Det at kirken oppleves som en slik institusjon forklarer reaksjonene. Når Kirkemøtet ba om tilgivelse i 1997 må vi kunne spørre i dag om hvordan det gikk. Selv i dag er kirken i mange lokalsamfunn like delaktig i usynliggjøring som før. Synliggjøring lokalt har forblitt et individuelt ansvar.

Gunn Elvebakk:

Det er alltid lett å se tilbake på historien og se hvordan man skulle ha gjort ting dersom man hadde visst det man vet i dag. Veldig ofte blir vi stilt til ansvar for at kirken har gjort sånn og sånn. Mange tar avstand fra kirken på grunn av det kirken har vært med på som en del av samfunnet. Det å kunne være med på en sann historieskrivning er en viktig prosess, men det er ikke bare enkelt å ta ansvar for alt kirken har gjort opp igjennom tidene. Kirken har også speilet samfunnet, og det er ofte vanskelig å skille de to. Er det riktig å tenke kirken som en isolert størrelse med et eget ansvar?

Det viktigste vi kan gjøre i dag er kanskje å gå inn i historieskrivningen og si at dette ble gjort slik og at vi tar avstand fra det.

Jeg er selv same. Når vi forteller om den samisk-norske situasjonen fra litt tilbake i tid får vi ofte de traumatiske historiene frem. Men min far husker ikke noe undertrykkelse eller at han har blitt sett ned på. De skillene han husker er sosiale og økonomiske, ikke mellom samer og nordmenn. Likedan kan jeg ikke huske en eneste negativ opplevelse ved å si at man også er same. Det å kunne leve med alle de forskjellige sidene av seg selv er uhyre viktig. Min datter er halvt sørafrikansk og er bekymret for at hun er for lys. Hun har hatt en positiv opplevelse av å endelig bli tatt for farget i Sør-Afrika. Det er viktig å bli tatt for den man er. I forsoningsarbeid møter man også alle dem som sitter med sår av ulike slag. Vi må tale for at man skal kunne være hele mennesker med både sår og gode opplevelser, der begge deler tas på alvor.

Historieskrivning er veldig viktig for kirken nå. Det samme er en ny forsoningsteologi – overfor samer, men også andre kulturer – og at vi lærer oss å leve med skyld.

Rolf Steffensen:

Det du sier om en både-og-identitet er viktig. Det er noe av det vi har erfart i samarbeidet med Sør-Afrika. Vi må selv kunne definere hvem vi er – hos oss er det hele tiden noen som vil definere hvem vi er. Der spilles enten-eller kategorien ofte inn. Jeg har vært bevisst på å utfordre folk som bærer på mer enn bare seg selv: ordføreren som både er same og norsk. Dette arbeidet med dobbeltidentitet har vært åpnende.

Jeg kaller dette et åndelig arbeid. Jeg gjør noe jeg ikke har gjort før. Vi har opplevd hjelpeløshet og krise etter krise. Men så opplever man at det blir bedre enn man har forventet, at noe har skjedd likevel.

Jeg tror Kirkemøtevedtaket i 1997 var ok selv om det ikke var en bred og ordentlig prosess i forkant. Det var en erkjennelse som blir brukt i mange sammenhenger. Vedtaket har blitt en offentlig bauta som det er mulig å bygge videre på.

Odd Bondevik:

Både i denne saken og i saken om religionsteologi tenker jeg på at det er et viktig teologisk arbeid å vite hvilke områder teologien ikke kan gi noe svar på.

Som generalsekretær i NMS kom det opp spørsmål om situasjonen til de barna som bodde på internat – ute og hjemme – mens foreldrene var misjonærer. Mye ukjent kom opp i den forbindelse. Vi samlet derfor de som hadde opplevd dette på sjelesorginstituttet på Modum. Jeg var der som generalsekretær. Jeg kjente godt til begrunnelsen for det man gjorde. Det var gode hensikter, man ville beskytte mot sykdom etc, men det skapte traumer. Jeg satt der som representant for organisasjonen og hørte historiene. En går sammen gjennom historien. Jeg kjente litt på å være syndebukk. Jeg sa ikke mye, men tok imot aggresjon og sorg som representant for organisasjonen. Så er jeg ikke sikker på hvilke teologiske begreper som skal brukes for å beskrive det jeg opplevde. Det er ikke sikkert vi greier å definere alt i riktige kategorier og med teologiske formler. Virkeligheten er så kompleks at det ikke er sikkert vi får alt til å gå sammen.

Trond Skard Dokka:

Ett eksempel på en situasjon der det er greit å si at man arver skyld kan være der man profiterer på forfedrenes ran. Kanskje er det et perspektiv som kan anvendes på noe av det vi snakker om her. Da er det uproblematisk å snakke om å overta skyld. Men da er det også på egne vegne.

Paul kalte det første leddet i forsoningsarbeidet for en refleksiv prosess. En ting er å prøve å tegne historien fra deres side, men vi må også prøve å forstå hva det var som drev våre egne forfedre. Hva var det som gjorde at storsamfunnet behandlet tatere og samer slik det gjorde? Jeg har vanskelig for å tro at det bare var av dårlige motiver. Kanskje har vi ofte kommet i en unnskyldningsposisjon der vi overdriver egne forfedres skyld og hensikter. Jeg har spesielt hatt problemer med tateroppgjøret fordi man ikke har gjort noe forsøk på å forstå de egentlige, motiverende årsakene. Poenget er ikke å unnskyldte noen her, men å forstå bedre hvorfor dette skjedde. Posisjonen vi inntar setter i gang et spill som kanskje ikke er helt riktig.

Halvor Nordhaug:

Paul snakker om ”rehabiliterende praksis” når den straffedømte gjør opp for seg. Man viser at man er tilliten verdig. Hvordan tenker du dette i forhold til den kristne forståelsen av forsoningen? Du polemiserer mot den kristne forståelsen av straff som gjengjeldelse (både i strafferetten og i bildet av Gud som hevner). Men hvordan kan man overføre denne forståelsen av den rehabiliterende praksis inn i forståelsen av Jesu død? Jesus gjør opp på menneskets vegne overfor Gud: Dette er botshandlingsaspektet ved Jesu død som stedfortreder. Men dette er ikke bare en rehabiliterende praksis på menneskets vegne, det er en slik praksis der Jesus også går til grunne. Forsoningsforståelsen er under sterkt angrep fra unge teologer som jeg mener tar fryktelig lett på tilgivelsen. Men jeg ser også med ubehag på den forsoningsteologien jeg selv har vokst opp med.

Paul Leer-Salvesen:

Hvis man skal tale om skyld, også i forsoningsarbeidet, er spørsmålet om hva som ikke er min skyld en del av det. Dersom man tar på seg skylden for alt, nærmer det seg det meningsløse. Kanskje må vi snarere nærme oss en god etterforskning hos politiet eller skriftemålspraksisen hos katolikkene: at man gjør et stykke arbeid før man tar på seg skyld. I moderne meglingsteori snakker man om at det er en del av forsoningen at man ”reframer” den andre parten for å forstå bedre deres historie.

Rehabiliteringspraksis og bot: Det er viktig å arbeide videre med kristologien og med en moderne botstenkning på både individuelt og kollektivt plan. Som en del av dette arbeidet hører en del kristen religionskritikk. Det finnes hos oss en kobling mellom juss og teologi som vi kan forstå historisk, men som vi ikke trenger å være spesielt stolte av. Den ga blant annet ideologi til det straffende embetsverket. Dersom vi kan klare å forkynne frigjøringen i Kristi død uten å gjøre det i disse repressive kategoriene, ville vi ha kommet langt.

Viktimologien bestod i sin første fase av en ekstrem identifisering med offersiden. Gjerningsmannen ble glemt, interaksjonen mellom partene var ikke tilstede. Neste fase i viktimologien dreier seg om hva som er en mulig viktimaliserende atferd. Kanskje er det en parallell utvikling i hvordan dette har vært behandlet i kirken. Det vil alltid være nødvendig å peke på kompleksiteten i bildet.

Gunn Elvebakk:

Det å ta ansvar for det som skjer rundt en. Vi må snakke sterkt om ansvar, både om det som skjer nå, og det som skjedde for lenge siden.

Marianne Bjelland Kartzow:

Hvem skal kunne definere når vi selv profiterer på overgrep? Er det kanskje de som historisk har blitt frarøvet noe og ikke de som kan ha profitert på noe?

Er det et tema i Salten at kristningen har tatt fra dem deres samiske religion? Da tenker jeg på hele misjonshistorien, på maktmisbruk osv.

Forslag om å møte igjen Rolf om et år.

Gunn Elvebakk:

Det som skjer her er teologi etter sørafrikansk oppskrift. Vi deler tanker og erfaringer. Det blir spennende å se hva som kan vokse ut av det.

Rapport fra European Consultation on "Healing and Reconciliation"

2010 May 3-6, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Arrangør: World Council of Churches, Health and Healing, Geneva og Reconciliation Centre, Bridge between Religions and Cultures in South East Europe, Sibiu, Romania

Deltakelse fra 23 nasjoner i Europa

Deltakere fra Norge: Anne Kalstad Mikkelsen og Rolf Steffensen, begge fra det samisk-norske Nord-Salten i Nordland.

Av Anne Kalstad Mikkelsen

Konferansen ble ledet av Dieter Brandes og Manoj Kurian. Begge fremstod som tydelige og inkluderende ledere. Konferansen ble åpnet med hilsningstaler av religiøse ledere fra ulike trossamfunn i Bosnia. Hoveddelen av konferansen bestod av rapporter (foredrag) fra ulike nasjoner, "Healing of Memories" i forskjellig kulturell og religiøs kontekst. En av dagene var det avsatt tid til dialog i mindre grupper. Vi deltok i en gruppe der tema var "Healing of Memories" mellom urfolk og den øvrige befolkningen.

Det var en del flotte foredrag og selvfølgelig en del foredrag som ikke var så bra. Spesielt foredragene fra ikke-kirkelig hold ga meg mye. Det var gjerne organisasjoner som ble drevet av personer med et sterkt personlig engasjement som vil bidra til forandring gjennom dialog og forsoning. En del av disse organisasjonene var representert av kvinner. Felles for disse var at de vektla "storytelling" og forsoningens indre prosess. Målet for dem er like mye å konfrontere seg selv som andre og dessuten hadde flere av disse utviklet konkrete metoder som benyttes i dialog- og forsoningsarbeidet. Mange var opptatt av å skape trygge rom med plass for følelser og deres engasjement var tydelig og inspirerende. Eksempler på slike organisasjoner er "Dialogue for Peaceful Change", "Ecumenical Women's Initiative", "Initiatives of Change", "St. Ethelburga's Center for Reconciliation and Peace".

Disse foredragene sto i kontrast til andre foredrag, holdt av religiøse ledere eller professorer ved ulike universitet, som var mer preget av distanse, analyse og delvis misjonering. Det var selvfølgelig også noen flotte foredrag fra personer som tilhørte samme kategori. Spesielt siste dag da ulike sentrale religiøse ledere i Bosnia deltok og i sine foredrag fortalte om aspekt ved å leve i lag i et samfunn med forskjellig religioner og kulturer, basert på fortid og nåtid.

Fra Sametinget i Sverige deltok visepresident Hanna Sofie Utsi og Veronica Haakonsson. Fra Finland deltok Vilho Vähäsarja som representerte kirka i Finland. Vi diskuterte et eventuelt samarbeid om videre forsoningsarbeid med Sametingsrepresentantene fra Sverige. Tilbakemeldingen var at de ikke kunne se for seg at Sametinget kunne være en direkte aktør og de oppfordret oss heller til å ta kontakt med Samiska rådet i Den svenske kirken. Men samtidig fortalte de at dekolonialisering og forsoning var et aktuelt tema i noen samiske miljøer i Sverige.

Perspektiv og innsikter

Bart Brandsma fra "Dialogue for Peaceful Change" i Nederland understreket i sitt foredrag at forsoning ikke handler om å skape fred, men om å lære seg å leve med konflikter. Det å leve i konflikt er en del av det normale i alle samfunn og vi trenger å normalisere konflikttilstanden. Å leve i konflikt blir ofte skambelagt og vi har ofte altfor lett for å lete etter den skyldige i konflikter. I stedet kan vi se konflikter som en naturlig del av livet – en del av det å være menneske og å delta i et fellesskap. Kirkens bestrebelser på å leve i harmoni er i mange tilfeller en utopi. Der det er mennesker er det også konflikter. Og etter hvilken som helst forsoning vil nye konflikter komme – slik er livet. Vi trenger å endre syn på konflikter, slik at vi kan håndtere konflikter uten skam. For å oppnå det trenger vi å utvikle et nytt vokabular som gjør det enklere å anerkjenne og beskrive konflikter.

Flere foredragsholdere vektla spesielt mangelen på dialog mellom den sekulære majoriteten og den ikke-sekulære minoriteten. Polarisingen er ikke alltid først og fremst mellom muslimer og kristne, eller vest mot øst, men mellom disse to gruppene. Når det er tilfelle nytter det lite med interreligiøst initiativ i forsoningsøyemed. Den sekulære delen utgjør en stor del av befolkningen og har ofte en sentral part i konflikter. Det er derfor en utfordring å skape møteplasser der de er representert.

Romanifolket er en minoritet i store deler av Europa og i flere foredrag ble romanifolkets historie og nåsituasjon omtalt. Jeg opplevde at de i enkelte foredrag ble omtalte med mangel på respekt. Romanifolket var representert med én person på konferansen. Likevel ble foredraget om dem holdt av en professor fra et universitet i Bulgaria som selv ikke var av romanifolk. Måten romanifolket ble behandlet på under konferansen var vanskelig å forholde seg til. Som same kunne jeg kjenne meg igjen, spesielt i forhold til måten samene ble behandlet på i tidligere tider. At dette skjedde på en forsoningskonferanse var trist. Behandlingen som romanifolket fikk, og våre egne erfaringer da vi presenterte samisk-nordiske forhold, tydeliggjorde for meg at en majoritet og en minoritet har forskjellige perspektiv og vil derfor vektlegge ulike forhold i en konflikt. Derfor er det viktig at vi samer selv forteller vår historie. Våre erfaringer og vår historie blir ikke lenger vår når en som ikke er same står for formidlingen. Og omvendt, som samer kan vi ikke formidle historien om å vokse opp som norsk/svensk/finsk uten at noe går tapt. Det vil bestandig være perspektiv vi andre ikke får tak i.

Flere foredragsholdere poengterte at forsoning ikke handler om å skape et felles ståsted eller et felles perspektiv, men om å finne verdier i ulikhet. Forsoning innebærer ikke å bli enige om en felles historisk fremstilling, men å godta at det finnes flere ulike versjoner av historien. Forsoning innebærer å gi plass til de stemmene som vanligvis ikke blir hørt og at deres historie blir anerkjent – ikke som vår historie, men som deres historie. Forsoning handler om å vektlegge de personlige historiene eller den personlige historien. For å få dette til, tenker jeg, er vi avhengig av en form for *dyp lytting* – en slags meditativ tilstand der vi er villige til å glemme oss selv og ha fokus på her og nå. Vi har alle en trang til å snu oss bort fra det ubehagelige - fra mørke, smerte og håpløshet, fra *dødsiden* av livet – til håpet og *livssiden* av livet. Forsoning utfordrer oss til å gå med hverandre til, og også stoppe opp, ved hverandres *døds*side.

På konferansen fikk vi flere ganger oppleve hvor vanskelig det var å ta imot hverandres fortellinger. Blant annet opplevde vi det da vi fortalte om våre samiske-nordiske erfaringer. Noen konferansedeltakere var ikke stand til å møte oss, de lot seg provosere over begrepene som ble brukt og noen protesterte til og med på fremstillingen. Jeg tror at forsoning krever et

litt annet rom enn det som ble skapt på konferansen. Konferansen var preget av akademisk språk, analyser, intellektuelle samtaler og diskusjoner og strenge tidsrammer. En forsoningsprosess krever imidlertid nærhet, fokus på personlige erfaringer og historier, plass til følelser, frihet til å stoppe og gripe det som er her og nå og kanskje også rom for stillhet og fellesskap bygd på tro og håp.

Rolf Steffensen fortalte i sitt foredrag om erfaringer fra Sør-Afrika og pastor Mike Adams' sorg over å ha blitt frarøvet sin etniske khoikhoi-identitet. Mike Adams spørsmål "Who am I?" beskriver situasjonen de befinner seg i. Samme spørsmål - *hvem er jeg?* - ble også relevant for meg da jeg opplevde at mine forventninger til konferansedeltakerne ikke ble oppfylt - de var ikke i stand til å ta i mot vår historie. I stedet for å kjenne på, og kanskje også kommunisere, min skuffelse og sorg over at det skjer enda en gang – vi blir ikke tatt imot, vår fortelling og vår virkelighet blir avvist - valgte jeg å forsøke å glatte over situasjonen. Min tolkning ble at vi gikk for langt, at vi *krevde* noe av de andre konferansedeltakerne som de ikke hadde mulighet å gi oss, at vi hadde brukt gale ord og at vår fortelling skulle ha vært annerledes. Jeg tenker at det jeg opplevde akkurat da, er ikke noe unikt. I møte med majoriteten har vi som minoritet lett for å miste oss selv og begynne å se med majoritetens øyne og tenke deres tanker. Vår egen virkelighet gir vi slipp på og det blir *de andre* som får definere *den rette virkeligheten*. I ettertid har jeg prøvd å forstå hva det var jeg opplevde, hva som skjer når vi glemmer oss selv og begynner å se med de andres øyne. Jeg tror det handler om skam; skam over å bli avvist, skam over våre forventninger som ikke holder stikk og over at vi ikke ble sett og holdt. Selv om en enkelt episode i seg selv kan være nokså uskyldig, har krenkelsene av samene skjedd mange ganger, over tid, på finurlige måter og over generasjoner. Dette har medført at vi i møte med majoritetsbefolkningen har mistet vår verdighet og blitt maktesløse. Dermed er vi ikke lenger i posisjon til å holde på vår virkelighet eller å ta tilbake vår virkelighet.

Foredragene på konferansen bidro til at jeg fikk ny kunnskap om forsoningsarbeid, og selv om alt ikke var like positivt, ledet det meg til nye innsikter. Akkurat nå er den innsikten som opptar meg mest: - forsoning handler om å ta tilbake virkeligheter, at de som er blitt krenket får sin virkelighet tilbake. Og på samme måte som virkeligheten (og verdighet) forvant for oss i kontakt med andre mennesker, er vi avhengig av andre for å gjenvinne vår virkelighet. For folk som er blitt dypt krenket er dette en erkjennelse som sitter langt inne – at det virkelig er slik at vi trenger andre mennesker for å finne tilbake vår fulle verdighet.

Being A Part

Som takk til Samisk kirkeråd for finansiering av vår deltakelse på konferansen, hadde jeg ambisjoner om å skrive en rapport der jeg på en klar og helhetlig måte beskrev konferansen og viktige sider av forsoningsprosessene. Men jeg ble stående fast.

I begynnelsen av denne uken var jeg med å arrangere en kunstutstilling av 18 samisk samtidskunstnere. Utstillingens tittel er "Being A part". Under åpningen av utstillingen leste Eva Aira et dikt av Nils Aslak Valkkiäpää. Min norske oversettelse av diktet:

etter sannheten spør jeg
enda jeg vet
at den nok er en drøm
jeg tro på at man tror

disse drømmene
emner til liv

disse drømmene har
likevel hittil
bragt livet med seg

sannhet sannhet
så langt
til ny sannhet
drømmene

Diktet og tittelen på utstillingen (Being A part) hjalp meg til å innse at rapporten jeg skriver, og forsoningsprosjektet i Nord-Salten som jeg er involvert i, aldri vil bli noe annet enn én liten del av en større sammenheng. Samtidig kan jeg glede meg over - og hvile meg i - at vi er en del av større helhet. Takk til Samisk kirkeråd som ga meg denne muligheten for "Being A Part".

Anbefalinger

Jeg tillater meg å være konkret og komme med noen anbefalinger. Dette er ment å være innspill/forslag som kan være utgangspunkt for en videre diskusjon, og der mye kan endre seg underveis.

Samisk kirkeråd anbefales å arrangere en konferanse om forsoning. Tidsperspektiv: i løpet av 2011/2012. Målgruppen: samer og øvrig befolkning.

Konferansen arrangeres i samarbeid med Samiske Råd i Sverige og Finland. Sametingene i de respektive landene inviteres til å delta i en planleggingsgruppe. Dette gjøres selv om tilbakemeldingen fra Sametingsrepresentantene i Sverige ikke var altfor positiv.

For å nå flest mulig søkes det samarbeid med ulike fagmiljøer utenfor kirken. Aktuelle institusjoner kan blant annet være Samisk Nasjonalt Kompetansesenter (SANKS), Samisk helseforskningscenter og /eller UIT inviteres. Foruten forsoning og forsonings spørsmål settes det fokus på aktuelle tema som dekolonialisering, helseskader som følge av fornukskning og makt/avmaktproblematikk. Kirka beholder sitt initiativ og perspektiv, men bruker bevisst et annet språk (begreper) som forhåpentligvis åpner opp og inkluderer andres forståelse og interesse for temaet.

Dialog og forsoningsprosjektet i Nord-Salten inviteres til å være sentral i utformingen av konferansen. Kirkenes Verdensråd ved Dieter Brandes inviteres til å delta i referansegruppen. Det vurderes nærmere hvilke andre personer og miljøer som inviteres med i arbeidet, men målet kan være å få tverrfaglig referansegruppe gruppe med fagfolk, politikere og praktikere. Foredragsholdere på Sarajevo-konsultasjonen som utmerket seg og som kan ha noe å bidra med på konferansen:

Bart Brandsma fra "Dialogue for Peacefull Change", Nederland

Diana Damsa fra "Initiatives of Change", Romania

Simon Keyes fra "St. Ethelburga's Center for Reconciliation and Peace", Storbritannia.

Carolyn Boyd fra "Ecumenical Women's Initiative", Kroatia

Konferansen strekker seg over flere dager. En til to dager til seminar og tilsvarende til ulike valgfrie workshops hvor forskjellige metoder blir presentert/ tatt i bruk.

Konferansen avholdes på et tidspunkt som gjør det mulig å være i naturen/bruke naturen på urfolks vis. Urfolks erfaringer og kunnskap innhentes fra ulike deler av verden og konferansen planlegges i tråd med tradisjonelle forordninger. Kanskje er det mulig å dele personlige erfaringer rundt et bål?

Dialog og forsoningsprosjektet i Nord-Salten har hatt et samarbeid med personer og miljø i Sør-Afrika. Representanter derfra inviteres til konferansen.

Vedlegg 11.

Fredag 29. oktober 2010

<http://www.healingofmemories.blogspot.no/search?updated-min=2010-01-01T00:00:00%2B02:00&updated-max=2011-01-01T00:00:00%2B02:00&max-results=8>

Redeeming the past - Facing the contradictions and not blinking. “Our national hero was a Nazi and a traitor”

By Father Michael Lapsley, Institute for Healing of Memories, Cape Town, South Africa

Before I went to Hamarøy I looked it up on Wikipedia. There was reference to a Norwegian writer – Knut Hamsun who won the Nobel Prize for literature in 1920.

I had never heard of him unlike the famous Norwegian playwright Ibsen and his great work “The Doll's House”

What brought me and my colleague, Themba Lonzi to Hamarøy was an invitation from the mayor, Rolf Steffensen, himself a Lutheran pastor. We were invited for the opening of an international centre. The core business of the centre is caring for unaccompanied minors who have received asylum in Norway. They have fled war, poverty and oppression seeking a safe haven in Hamarøy – and this tiny community of less than 1800 people situated within the Arctic Circle, has embraced them. We met young people from Afghanistan, Iraq, Eritrea, Ethiopia and Sri Lanka

Rolf has visited Cape Town a couple of times. It was in his encounters with colored communities in Atlantis outside Cape Town and with Themba's youth development program that he learnt the stories of the Khoi and San peoples. This learning confronted him with his own relationship with the Sami people – the indigenous people of his country with their own experience of racism and discrimination. Our visit to Hamarøy began with a visit to The Arran Lule Sami Centre which provides a focus for educating and demythologizing the Sami and passing on their endangered language.

The first night we were treated to a passionate presentation with searing images from places of war but most especially from the recent Israeli invasion of Gaza, by Dr. Mads Gilbert. With a clarion call for solidarity with the Palestinians and a boycott against Israel, not even shying away from the complicity of the Norwegian arms industry.

The second night was one of celebration with food from the different countries from which the young people originated. During the cultural performances Themba was invited to make music with the Sami leader Lars Magne Andreassen.

We participated in the 3 day celebration for the opening of the International Centre. For the last 10 years before the centre opened the town has been in loco parentis to children from countries characterized by war, poverty and oppression.

On the final day of our visit we had the opportunity to offer an introductory healing of the

memories workshop to a combination of the staff of the centre and a number of the young asylum seekers who had already spent a year or two in Hamarøy

The sharing of feelings and memories between the young people from war ravaged countries and older Norwegians gave an experience of a common humanity. It was the sharing of pain which united us. At the end of the workshop, when it was time to say farewell, Themba felt overcome by all the pain and began to cry. One of the Norwegians commented that in Norway it is unusual for men to express their emotions. I commented that I have long wanted to make a poster which says, "Real men cry".

On the last morning just before the workshop began Rolf took us to visit the recently built Hamsun centre. What for me is extraordinary about the centre is that it lauds his literary work for which he won the Nobel prize for literature in 1920,exposes his racist views about the Sami and talks about he was tried for betraying his country.

Hamsun hated the British but had unquestioning support for Hitler's desire to rule the world.

How do you celebrate your national hero who just happens to be a Nazi as well as a racist?

However for me the most telling was how the museum depicted and how Rolf described Hamsun's childhood: Knut Hamsun was born in 1859. His family - parents, two grandparents, brothers and sisters arrived in Hamarøy in 1862 from one of the great valleys of the south. The family had then lost all their property and belongings because of his uncles gambling or perhaps just bad judgment. Another uncle who had already left the south in favor of the north, was at the time a lot better off. He welcomed the family to Hamarøy.

The early years of Knut Hamsun was greatly affected by this loss of family pride and dignity. His mother has been described as mentally ill. At one point Hamsun himself remembered his mother as a person sometimes walking along the roads screaming, but always without words. There is a remaining letter from this period written by his father to the local school board asking for permission to keep the older kids home from school because they are needed at home because of the illness of the mother. The family was of course extremely poor.

At one point the mother and father decided to leave two of their children to stay with the one uncle who was already in Hamarøy when the family arrived. These two kids were Sofie and Knut! At that time Knut was nine years old. Knut Hamsun has described these next few years as the most painful years of his life. He was even tortured by his uncle! Once he ran away from his brutal uncle in the middle of the winter, with little clothes and no shoes on. As he finally reached his mothers and fathers house, 6-7 km away, he was once again abandoned. Actually he was sent back to his uncle immediately... Actually, I think I can see traces of this sad and brutal childhood through his whole life. And one interesting observation from his books, there are hardly any mothers in his books. And the mothers you find, and women in general, are often very complex...often, someone not trustworthy.

Three centres in one small town - The literary hero who is a racist and a traitor, the centre for the Sami and the International centre.

Could the Hamsun centre become an important place of pilgrimage in the future for the growing far right neo-Nazis across Europe? Or is it just a reminder to all of us that a creative genius can be blind and even a collaborator with evil. We like to say in our Institute that all

human beings are capable of being both perpetrators and victims - even at the sometime.

Rolf's response to my musing's is instructive:

“I'm wondering, isn't all this, the human capacity of being a perpetrator and a victim at the same time, also about knowledge and acknowledgment? Yes, Knut Hamsun was definitely both. He was also a literary hero to our nation. It is contradictory, but all of it is true, and none of it can be denied. I believe that the Hamsun centre, as well as the Sami centre and the International centre, is unique and that it adds value to our healing work.

To me personally, as for many others, the history of Hamsun has been a very painful one. Perhaps we would have been better off if we just left him behind somewhere in our history, as someone to blame and to turn our backs to. To me, at some point, that was not an option.

It all changed when I discovered and realized that he was not a demon after all, but a victimized human being. When I realized this I understood I had to stand up against injustice, violation and abuse, especially against vulnerable children. Children should not be victimized, but be respected, cared for and loved.”

Can the International Centre do for the children of war and poverty what was never done for Knut Hamsun?

I could not imagine a museum like the Hamsun one being built in South Africa. Could you?

We are dreaming and planning for collaboration between Hamarøy and the Institute in Cape Town.

We have gifts for one another.